

OBSAH/CONTENTS

Boris VAŇO, Ľudmila IVANČÍKOVÁ EDITORIÁL/EDITORIAL	3
--	----------

I. VEDECKÉ ČLÁNKY/SCIENTIFIC ARTICLES

Boris VAŇO SPOLUŽITIE CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ NA SLOVENSKU COEXISTENCE OF CENSUS HOUSEHOLDS IN SLOVAKIA	7
---	----------

Viera PILINSKÁ VÝVOJ CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ NA SLOVENSKU V OBDOBÍ 2025 – 2040 DEVELOPMENT OF CENSUS HOUSEHOLDS IN SLOVAKIA IN 2025 – 2040	19
--	-----------

Andrej CHROMEČEK, Kristián ÓVÁRI OD KOMBINOVANÉHO SČÍTANIA K REGISTROVÉMU: MOŽNOSTI A LIMITY TVORBY DOMÁCNOSTÍ FROM COMBINED CENSUS TO REGISTERS: POSSIBILITIES AND LIMITS OF HOUSEHOLD CONSTRUCTION	36
---	-----------

Martin CESNAK, Andrej CUPAK, Ján KLACSO DETERMINANTY ZADLŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ – ZISTENIA NA ZÁKLADE NOVÝCH DOSTUPNÝCH SLOVENSKÝCH MIKRO-DÁT DETERMINANTS OF HOUSEHOLDS' INDEBTEDNESS – EVIDENCE BASED ON NEWLY AVAILABLE SLOVAK MICRODATA	47
--	-----------

II. INFORMATÍVNE ČLÁNKY, NÁZORY, RECENZIE, ROZHOVORY, INFORMÁCIE/ INFORMATIVE ARTICLES, OPINIONS, REVIEWS, INTERVIEWS, INFORMATION

Denys ORLOV, Anna STRACHOTOVÁ ŠTATISTIKA ESCB: ÚČTY ROZDELENIA BOHATSTVA DOMÁCNOSTÍ ESCB STATISTICS: DISTRIBUTIONAL WEALTH ACCOUNTS Informatívny článok/Informative article	72
---	-----------

Monika RÁKOŠOVÁ MIERA CHUDOBY ALEBO SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA V SLOVENSKÝCH DOMÁCNOSTIACH SLOVAK HOUSEHOLDS AT RISK OF POVERTY OR SOCIAL EXCLUSION Informatívny článok/Informative article	83
--	-----------

EDITORIÁL

Vážení čitatelia,

aj výsledky posledného Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 potvrdili, že väčšina obyvateľov na Slovensku žije v individuálnych domácnostiach. Výnimkou sú osoby žijúce v kolektívnych alebo inštitucionálnych domácnostiach a ľudia bez domova.

V domácnostiach prebieha mnoho z činností, ktoré obyvatelia bežne vykonávajú. Jednotlivé činnosti, ktoré sú spojené s domácnosťami, majú reprodukčný, ekonomický, organizačný, emocionálny alebo socializačno-výchovný charakter.

Všetkých typov domácností sa týkajú iba činnosti ekonomickej alebo organizačnej povahy. Ide predovšetkým o hospodárenie domácností, ďalej činnosti spojené s bývaním, stravovaním, voľnočasovými aktivitami a logistikou. Dnes sa však v domácnostiach čoraz častejšie vykonáva aj časť profesijných činností a pracovných aktivít. S emocionálnou funkciou sú zase spojené medziľudské vzťahy, či už v rámci domácnosti, alebo vo vzťahu k iným domácnostiam, ako sú rodinné, priateľské, susedské alebo občianske vzťahy.

Niektoré činnosti obyvateľov sa viažu len na tú časť domácností, ktoré majú viac členov, predovšetkým na rodiny. Ide o činnosti spojené s reprodukčnou, emocionálnou a socializačno-výchovnou funkciou. Sem môžeme zaradiť väčšinu reprodukčných procesov, výchovu a vzdelávanie detí, vnútorodinné emocionálne a medziľudské vzťahy.

Počet domácností na Slovensku dlhodobo rastie, v povojnovom období sa zvýšil viac ako dvojnásobne. Je to spojené hlavne s nárastom počtu obyvateľov, ale aj so znižovaním priemernej veľkosti domácnosti, keďže počet domácností rastie rýchlejším tempom ako počet obyvateľov.

Za posledné desaťročia sa výrazne zvýšil počet aj podiel domácností jednotlivcov. Napriek tomu väčšinu domácností naďalej tvoria rodiny. Ich podoba sa v súčasnosti mení, a to najmä z hľadiska štruktúry a veľkosti. Kedysi najpočetnejšia skupina rodín, zložená z manželského páru a detí, je dnes v menšine. Pribúdajú rodiny založené na kohabitujúcich pároch, rodiny bez detí aj neúplné (jednorodičovské) rodiny. A vo všetkých typoch rodín prebieha atomizácia, spôsobená predovšetkým menším počtom detí, ako aj menej častým spoložitím nukleárnej rodiny s ostatnými príbuznými.

Je preto veľmi dôležité zisťovať a analyzovať údaje o domácnostiach. Relevantné údaje o počte a štruktúre domácností v kombinácii s bývaním, počtom a štruktúrou obyvateľov sa na Slovensku zisťujú v sčítaní obyvateľov. Napriek viacerým metodologickým vplyvom existuje na Slovensku dlhý časový rad podrobných a porovnateľných údajov o cenových domácnostiach. Druhým významným zdrojom údajov o domácnostiach sú výberové zisťovania, ktoré umožňujú získať informácie z rôznych oblastí spoločenského a sociálno-ekonomického života. Sčítania obyvateľov aj výberové zisťovania v domácnostiach sa realizujú podľa harmonizovaných metódik v rámci Európskej únie, čo umožňuje ich medzinárodné porovnanie.

Získané údaje o domácnostiach sú podkladom nielen na vypracovanie rôznych demografických, sociálnych a ekonomických analýz a prognóz, ale sú aj dôležitým zdrojom informácií pre rozhodovacie procesy a na tvorbu politík a opatrení na rôznych stupňoch riadenia krajiny.

Monotematické číslo časopisu Slovenská štatistika a demografia si kladie za cieľ poskytnúť pohľad na domácnosti na Slovensku z viacerých aspektov s využitím najnovších dostupných údajov. Prináša štyri vedecké a dva informatívne články. Metodologicky zameraný článok sa venuje zložitej problematike získavania udržateľných údajov o domácnostiach v rámci sčítaní obyvateľov. Demografické články sú zamerané na problematiku spolužitia cenзовých domácností a na očakávaný vývoj počtu a štruktúry cenзовých domácností do roku 2040. Zvyšné tri články majú ekonomické zameranie. Prvý sa venuje determinantom zadlženosti domácností, druhý informuje o účtoch rozdelenia bohatstva, ktoré spájajú makro- a mikroúdaje o aktívach a pasívach domácností a tretí je zameraný na mieru chudoby a sociálneho vylúčenia v slovenských domácnostiach.

Ing. Boris VAŇO

*Autor je pracovníkom Výskumného demografického centra
Inštitútu informatiky a štatistiky v Bratislave*

PhDr. Ľudmila IVANČÍKOVÁ, PhD.

*Autorka je podpredsedníčkou Štatistického úradu Slovenskej republiky
a predsedníčkou redakčnej rady časopisu Slovenská štatistika a demografia*

EDITORIAL

Dear readers,

the results of the last 2021 Population and Housing Census also confirmed the fact that the majority of the population in Slovakia lives in individual households. The exceptions are people living in collective or institutional households and the homeless people.

Many of the activities commonly performed by residents take place in households. Individual activities associated with households are reproductive, economic, organizational, emotional or socio-educational.

Only economic or organizational activities apply to all types of households. This primarily concerns household management, as well as activities associated with housing, catering, leisure activities and logistics. However, nowadays, some professional and work activities also take place in households more and more often. Interpersonal relationships, whether within the household or in relation to other households, such as family, friendship, neighborly or civic relationships, are associated with the emotional function.

Some activities of the population are linked only to that part of households having more members, especially families. These are activities associated with reproductive, emotional and socio-educational functions. We can include most reproductive processes, upbringing and education of children, intra-family emotional and interpersonal relationships.

The number of households in Slovakia has been increasing for a long time, in the post-war period it increased more than twice. This is mainly associated with the increase in the number of inhabitants, but also with the decrease in the average size of the household, since the number of households is growing at a faster rate than the number of inhabitants.

The number and share of single-person households have increased significantly over the past few decades. Nevertheless, the majority of households remain to be made up of families. Their form is currently changing, especially in terms of structure and size. The formerly most numerous family group, consisting of a married couple and children, is now in the minority. Families based on cohabiting couples, families without children and incomplete (single-parent) families are on an increase. And all types of families are undergoing atomization, caused primarily by the smaller number of children in families as well as the less frequent coexistence of the nuclear family with other relatives.

It is therefore very important to collect and analyse household data. Relevant data on the number and structure of households in combination with housing, the number and structure of the population are collected in the population census in Slovakia. Despite several methodological influences, there is a long time series of detailed and comparable data on census households in Slovakia. The second important source of household data are sample surveys, allowing to obtain information from various fields of social and socio-economic life. Both population censuses and sample

household surveys are carried out according to harmonised methodologies within the European Union, enabling their international comparison.

The obtained household data serve as basis not only for the development of various demographic, social and economic analyses and forecasts, but are also an important source of information for decision-making processes and the creation of policies and measures at various levels of the country's governance.

The monothematic issue of the journal *Slovak Statistics and Demography* aims to provide a view of households in Slovakia from several aspects using the latest available data. It brings four scientific and two informative articles. The methodologically oriented article deals with the complex issue of obtaining sustainable data on households within the framework of population censuses. The demographic articles focus on the issue of cohabitation of census households and the expected development of the number and structure of census households until 2040. The remaining three articles are economically oriented. The first article deals with the determinants of household indebtedness, the second informs about the Distributional Wealth Accounts, combining macro and microdata on household assets and liabilities, and the third focuses on the level of poverty and social exclusion in the Slovak households.

Ing. Boris VAŇO

*The author is an employee of the Demographic Research Center
of the Institute of Informatics and Statistics in Bratislava*

PhDr. Ľudmila IVANČÍKOVÁ, PhD.

*The author is the Vice President of the Statistical Office of the Slovak Republic
and the Chairwoman of the Editorial Board of the journal
*Slovak Statistics and Demography**

Boris VAŇO
INFOSTAT – Výskumné demografické centrum

SPOLUŽITIE CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ NA SLOVENSKU

COEXISTENCE OF CENSUS HOUSEHOLDS IN SLOVAKIA

ABSTRAKT

Spolužitie viacerých cenzových domácností v jednom byte je komplexný fenomén, ktorý ovplyvňuje mnoho faktorov. Medzi najvýznamnejšie patrí stupeň urbanizácie a s ním spojená štruktúra bytového fondu. Vývoj spolužitia cenzových domácností za posledných 60 rokov nebol rovnomerný, významný vplyv na trend spolužitia cenzových domácností mala zmena spoločenského zriadenia na konci 80. rokov 20. storočia. Regionálne rozdiely v spolužití cenzových domácností na Slovensku sú významné a v podstate sú podobné ako regionálne rozdiely rodinného a reprodukčného správania obyvateľstva.

ABSTRACT

The coexistence of several census households in one dwelling is a complex phenomenon that affects many factors. The most important ones are the degree of urbanization and the associated structure of the housing stock. The development of coexistence of census households over the past 60 years has been uneven, a significant impact on the trend of coexistence of census households was the change in the political regime at the end of the 1980s. Regional differences in coexistence of census households in Slovakia are significant and are essentially similar to regional differences in family and reproductive behavior of the population.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

cenzová domácnosť, obývaný byt, spolužitie cenzových domácností

KEY WORDS

census household, occupied dwelling, coexistence of census households

1. ÚVOD

Spolužitie viacerých domácností v rámci jedného bytu je veľmi komplexná problematika, ktorú ovplyvňuje celý rad faktorov, ktoré môžeme súhrnne označiť ako spoločensko-ekonomicko-kultúrny kontext. Ten tvorí predovšetkým ekonomická situácia obyvateľov, situácia na trhu práce, stav a štruktúra domového a bytového fondu, stupeň urbanizácie, ako aj tradície v oblasti rodinného správania a medzigeneračných vzťahov.

Cieľom článku je vyhodnotiť základný trend v spolužití cenzových domácností na Slovensku za posledných 60 rokov, keď v rámci sčítania obyvateľov, domov a bytov existuje koncept cenzových domácností, ktoré sú v oficiálnej štatistike jediným zdrojom údajov o počte, štruktúre, rozmiestnení a spolužití rodín a domácností. Zároveň nás bude zaujímať aktuálna štruktúra spolužitia cenzových domácností v závislosti od typu sídla a typu domu. Ide o dva významné aspekty spolužitia cenzových domácností. Okrem spolužitia cenzových domácností na celoštátnej úrovni vyhodnotíme aj územné rozdiely v tomto spolužití na úrovni okresov.

2. ÚDAJE A METODICKÉ POZNÁMKY

Všetky údaje o spolužití cenzových domácností použité v tomto článku pochádzajú zo sčítaní obyvateľov, domov a bytov. Preto sú aj všetky použité údaje definované v zmysle sčítaní. Hodnotenie vývoja spolužitia cenzových domácností na Slovensku je založené na údajoch zo sčítaní od roku 1961 až po najnovšie sčítanie z roku 2021. Štrukturálne a regionálne rozdiely v spolužití cenzových domácností hodnotíme na základe údajov z najnovšieho sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021.

V centre našej pozornosti sú cenzové domácnosti a ich spolužitie v obývaných bytoch.

Cenzová domácnosť tvoria osoby, ktoré spoločne obývajú jeden byt, pričom sú vyčlenené na základe vzájomných rodinných vzťahov. Hlavné kritériá sú teda spoločné bývanie a rodinné, resp. príbuzenské vzťahy. Cenzová domácnosť je základná jednotka, ktorá sa ďalej nedelí. Cenzové domácnosti sú na Slovensku zároveň jediným zdrojom údajov o počte, veľkosti, štruktúre, rozmiestnení a spolužití rodín.

Do roku 2001 boli cenzové domácnosti tvorené na základe trvalého pobytu, v roku 2011 podľa miesta sčítania a v roku 2021 podľa súčasného pobytu. Zmena pobytu bola zavedená, aby sa získal čo najobjektívnejší obraz rodinných spolužití.

Definícia obývaného bytu sa počas sledovaného obdobia menila. V sčítaniach 1961 – 2001 sa za obývaný považoval byt, v ktorom bola na trvalý pobyt prihlásená aspoň jedna osoba alebo užívateľ mal v ňom dočasný pobyt z dôvodu zamestnania alebo štúdia. Za obývané byty sa považovali aj byty, ktorých užívatelia boli dočasne neprítomní, a to aj na dlhší čas. Pri sčítaní v roku 2011 sa za obývaný považoval byt, v ktorom sa zdržiaval aspoň jeden užívateľ väčšiu časť roka, ale aj byt, ktorého užívateľ bol dočasne neprítomný. Pri sčítaní v roku 2021 obývanosť bytu na trvalý pobyt vyjadruje skutočnosť, že v byte bol prihlásený na trvalý pobyt jeden alebo viac obyvateľov. Obývanosť na súčasný pobyt vyjadruje skutočnosť, že byt bol skutočným bydliskom jedného alebo viacerých obyvateľov v rozhodujúcom okamihu sčítania.

Medzi obývané byty nepatria byty určené na rekreáciu, uvoľnené na prestavbu alebo byty z rôznych dôvodov (obvykle právnych) nespôsobilé na bývanie.

Do bytového fondu boli pre potreby tejto analýzy zahrnuté len obývané byty v rodinných domoch, bytových domoch a iných domoch. Do úvahy sa nebrali inštitucionálne a kolektívne zariadenia (napr. domovy sociálnych služieb, zariadenia pre seniorov, zariadenia podporovaného alebo núdzového bývanie, zariadenia opatrovateľskej služby, útulky), núdzové objekty (napr. ubytovanie na pracovisku), objekty nevhodné na bývanie (hlavne zo zdravotných, hygienických alebo bezpečnostných dôvodov), neskolaudované objekty, rekreačné objekty, mobilné obydlia, fiktívne objekty (nahlásenie trvalého pobytu na mestskom alebo obecnom úrade) a tiež byty nezisteného typu.

Rozhodujúcu časť bytového fondu tvoria byty v rodinných domoch a bytových domoch. Rodinný dom je budova so samostatným vstupom z verejnej komunikácie, určená predovšetkým na rodinné bývanie. Môže mať najviac tri samostatné byty a najviac štyri podlažia (vrátane podzemného). Bytový dom je budova určená na

bývanie, ktorá ma najmenej štyri byty prístupné zo spoločnej chodby alebo schodiska. Každý byt, ktorý sa nachádza v bytovom dome, musí mať svoje číslo.

Obývaný byt sa môže nachádzať aj v iných domoch ako rodinných alebo bytových. Všetky tieto budovy musia mať súpisné číslo, a pokiaľ sa v budove nachádza viac bytov, musí mať každý svoje číslo. Ide najčastejšie o polyfunkčné budovy, prevádzkové budovy (napr. budovy štátnej a verejnej správy, administratívne budovy, školy, obchodné zariadenia) alebo iné budovy nevyčlenené z domového fondu (napr. fary, horárne, majery, salaše, zámky, kaštiele).

Pri hodnotení spolužitia cenzových domácností za obdobie 1961 až 2021 treba mať na zreteli skutočnosť, že zisťovanie údajov v rámci jednotlivých sčítaní prešlo za uvedené obdobie viacerými zmenami, ktoré mohli čiastočne ovplyvniť porovnateľnosť výsledkov. Týka sa to hlavne posledných dvoch sčítaní, ktoré sa od predchádzajúcich významnejšie líšia.

Pri sčítaní v roku 1961 bolo sčítanie obyvateľov, domov a bytov spojené do jedného nedeliteľného celku. Pri predchádzajúcich sčítaniach sa obyvatelia, domy a byty síce sčítavali súčasne, ale z vecnej stránky oddelene a oddelene sa spracovávali aj výsledky jednotlivých cenzov. Ešte pri sčítaní v roku 1950 sa súkromné domácnosti (na rozdiel od kolektívnych domácností) sčítavali ako deklaratórne, t. j. na základe vyjadrenia sčítavaných osôb. Deklaratórne údaje, navyše nedostatočne spracované, však nebolo možné spoľahlivo využívať na analytické ani prognostické účely (Kučera, 1987; Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1965).

Pri sčítaní v roku 1961 sa domácnosti a rodiny stali samostatnou jednotkou štatistického spracovania. Domácnosti sa konštruovali až vo fáze spracovania výsledkov na základe čísla domácnosti a vzťahov medzi členmi domácnosti, ktoré sa zisťovali pri sčítaní. Zároveň vznikol nový koncept domácností, ktorý sa začal uplatňovať hlavne pri sčítaniach, ale aj pri niektorých výberových zisťovaniach. Domácnosti boli vymedzené na základe troch hľadísk – bytového, ekonomického a rodinného. Tak vznikli bytové, spoločne hospodáriace a cenzové domácnosti. Motívom takéhoto členenia domácností bola potreba získať spoľahlivé údaje o bytovej situácii domácností, o ich ekonomickej situácii a rodinných vzťahoch. Všetky tri typy domácností boli navzájom prepojené cez vzťah k užívateľovi bytu a prednostovi cenzovej domácnosti, pričom v každom obývanom byte bola najmenej jedna cenzová domácnosť. Pokiaľ žila v byte viac ako jedna cenzová domácnosť, ich prípadné spoločné hospodárenie bolo deklaratórnym údajom (Kučera, 1987; Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1965).

Charakter sčítania z roku 1961 zostal zachovaný až do roku 2001. Viaceré zmeny síce nastali z obsahovej stránky, ale čo sa týka spôsobu zisťovania, nič zásadnejšie sa nezmenilo. V roku 2011 a hlavne v roku 2021 sa uplatnil nový koncept sčítania s využitím administratívnych zdrojov údajov a elektronického zberu údajov. Sčítanie v roku 2021 už bolo na Slovensku po prvýkrát v histórii integrované a plne elektronické. Zmeny nastali aj pri sčítaní domov a bytov.

Do výsledkov sčítania 2011 zasiahla aj revízia zistených údajov. Pri analýze detailnejších obsahových i územných štruktúr domácností sa totiž ukázalo, že v prípade cenzových domácností došlo zo strany obyvateľov alebo sčítacích

komisárov k čiastočnému nepochopeniu podstaty rodinných domácností. Základný problém vznikol preferovaním prístupu orientovaného na vek dieťaťa na úkor priameho príbuzenského vzťahu. Z tohto dôvodu Štatistický úrad SR pristúpil v roku 2014 k revízií publikovaných výsledkov o cenzových domácnostiach. Cenzové domácnosti boli podrobené kontrole zameranej na priame príbuzenské vzťahy. Výsledkom revízie bolo zníženie počtu cenzových domácností (predovšetkým domácností jednotlivcov), zmeny v počte jednotlivých typov cenzových domácností, v počte členov v jednotlivých typoch cenzových domácností a zvýšenie počtu detí v cenzových domácnostiach.

Z údajov zo sčítaní je možné vypočítať za celé hodnotené obdobie dva základné ukazovatele, ktoré sú použiteľné na hodnotenie spolužitia cenzových domácností. Ide o podiel obývaných bytov s viac ako jednou cenzovou domácnosťou na celkovom počte obývaných bytov a o priemerný počet cenzových domácností pripadajúci na jeden obývaný byt. Keďže obidva ukazovatele poskytujú pri hodnotení všetkých aspektov spolužitia cenzových domácností prakticky rovnaké výsledky, zvolili sme pre potreby nášho hodnotenia ukazovateľ, ktorý má jednoznačnejšiu interpretáciu, a tým je podiel obývaných bytov s viac ako jednou cenzovou domácnosťou na celkovom počte obývaných bytov.

3. SPOLUŽITIE CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ NA SLOVENSKU

Spolužitie cenzových domácností na Slovensku budeme hodnotiť z troch aspektov – historický pohľad na spolužitie za posledných 60 rokov, vplyv vybraných štrukturálnych charakteristík na spolužitie cenzových domácností v roku 2021 a regionálna diferenciacia (na úrovni okresov) taktiež za rok 2021.

3.1. VÝVOJ SPOLUŽITIA CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ V OBDOBÍ 1961 – 2021

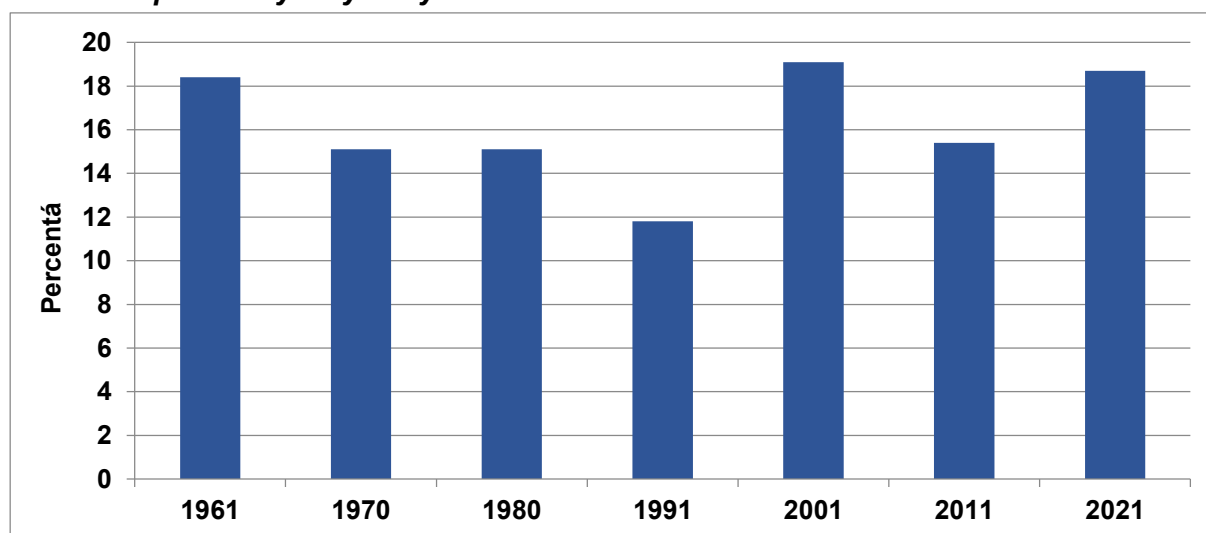
V roku 1961 sa vo vyše 18,4 % obývaných bytov na Slovensku nachádzali najmenej dve cenzové domácnosti. Veľmi podobné hodnoty dosahuje spolužitie cenzových domácností aj v súčasnosti. Pri Sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 dosiahlo spolužitie cenzových domácností na Slovensku 18,7 %, čo bol v porovnaní s rokom 1961 rozdiel iba o 0,3 percentuálneho bodu. To však neznamená, že by bol vývoj spolužitia cenzových domácností na Slovensku za posledných 60 rokov stabilný (graf č. 1). V období 1961 až 1991 bol trend spolužitia cenzových domácností klesajúci, po roku 1991 sa, naopak, spolužitie cenzových domácností zvýšilo.

Do roku 1991 sa podiel obývaných bytov, v ktorých žila viac ako jedna cenzová domácnosť, znížil na necelých 12 %, čo predstavuje oproti roku 1961 zníženie o 6,6 percentuálneho bodu. V období 1991 až 2001 nasledoval výrazný nárast spolužitia cenzových domácností. V priebehu desiatich rokov sa podiel obývaných bytov s viac ako jednou cenzovou domácnosťou zvýšil o 7,7 percentuálneho bodu. 19,1-percentný podiel obývaných bytov s viac ako jednou cenzovou domácnosťou na celkovom počte obývaných bytov je najvyššia hodnota z celého hodnoteného obdobia 1961 až 2021. Spolužitie cenzových domácností v období 2001 až 2021 sa už nevrátilo na hodnoty pred roka 2001 a v realite sa pravdepodobne pohybovalo v blízkosti hranice 19 %¹ (graf č. 1).

¹Pokles hodnoty ukazovateľa spolužitia cenzových domácností v roku 2011 má metodologické a nie vecné pozadie a súvisí s revíziou výsledkov sčítania.

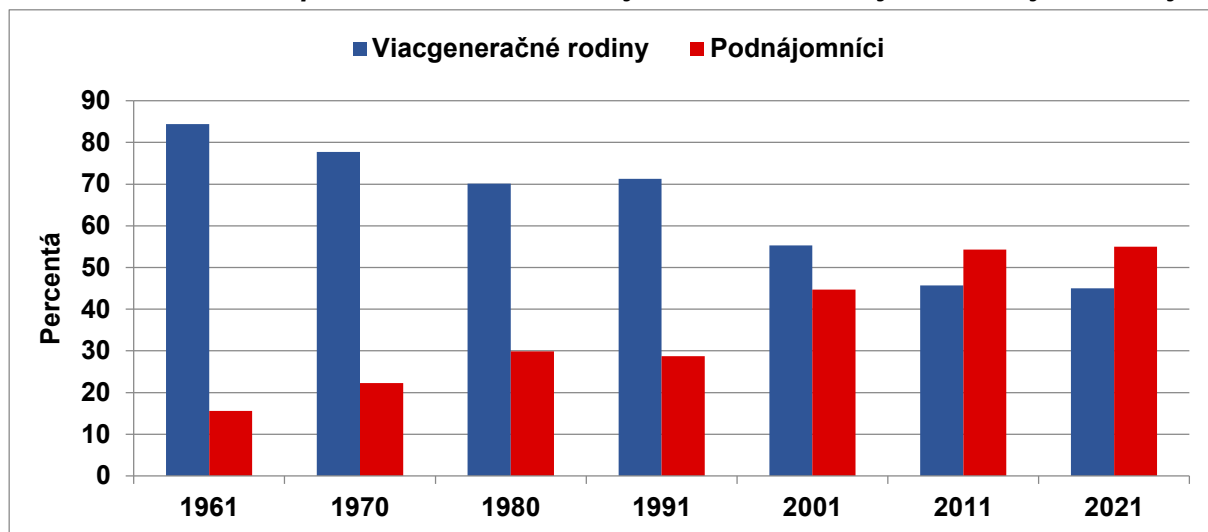
Ako sme už spomínali, úroveň spolužitia cenzových domácností na začiatku a na konci sledovaného obdobia je takmer zhodná, hoci spoločenský kontext aj štruktúra spolužitia cenzových domácností sú celkom odlišné. Je zrejmé, že na zmenu trendu v spolužití cenzových domácností mala významný vplyv zmena politických a spoločenských pomerov na konci 90. rokov minulého storočia. Obdobie socializmu bolo charakteristické nárastom urbanizácie, ako aj koncentračným charakterom migrácie, ktorý bol okrem iného spôsobený intenzívnou hromadnou bytovou výstavbou a koncentráciou pracovných príležitostí do najväčších miest a regionálnych centier. Dôsledkom bolo zhoršenie podmienok na spolužitie viacerých cenzových domácností v jednom byte, hlavne viacgeneračné. K znižovaniu viacgeneračného spolužitia prispel aj rozmach ústavnej starostlivosti o starých a chorých obyvateľov, ktorá začala čoraz viac nahrádzať starostlivosť v rodinách. Po zmene politických pomerov nastal výrazný rozvoj bývania v podnájme, ktorý rozhodujúcou mierou prispel k nárastu spolužitia viacerých cenzových domácností v jednom byte. Za nárastom bývania v podnájme treba vidieť hlavne finančnú nedostupnosť bytov pre mladých ľudí v mestách, odsun zakladania rodín do vyššieho veku a situáciu na trhu práce. V dôsledku uvedených skutočností vzrástol počet domácností jednotlivcov, ktorí po roku 1990 riešili čoraz častejšie svoje bývanie prostredníctvom podnájmu (graf č. 2).

Graf č. 1: Podiel obývaných bytov s viac ako jednou cenzovou domácnosťou na celkovej počte obývaných bytov

Zdroj: Štatistický úrad SR; výpočty autora

Uvedené skutočnosti dokumentuje aj pohľad na štruktúru spoločného bývania dvoch cenzových domácností v jednom byte (graf č. 2). Na začiatku sledovaného obdobia išlo predovšetkým o viacgeneračné bývanie založené na rodinných vzťahoch (až viac ako 84 % spolužití), o podnájomnícky vzťah išlo len v prípade 15,6 % spolužití. Rozdiel medzi viacgeneračným rodinným spolužitím a podnájmom sa postupne zmenšoval, ale až do roku 1991 bola prevaha viacgeneračného spolužitia výrazná. V roku 2001 sa obidve formy spolužitia cenzových domácností v jednom byte priblížili, 55,3 % predstavovali viacgeneračné spolužitia a 44,7 % podnájomnícke vzťahy. Zásadná zmena nastala až ku koncu sledovaného obdobia. V roku 2011 aj v roku 2021 prevládali už pri spolužití dvoch cenzových domácností v obývanom byte podnájomníci nad viacgeneračným spolužitím rodín. V roku 2011 bol rozdiel v prospech podnájomníckeho vzťahu takmer 10 p. b. a v roku 2021 presne 10 p. b.

Graf č. 2: Štruktúra spolužitia dvoch cenzových domácností v jednom obývanom byte

Zdroj: Štatistický úrad SR; výpočty autora

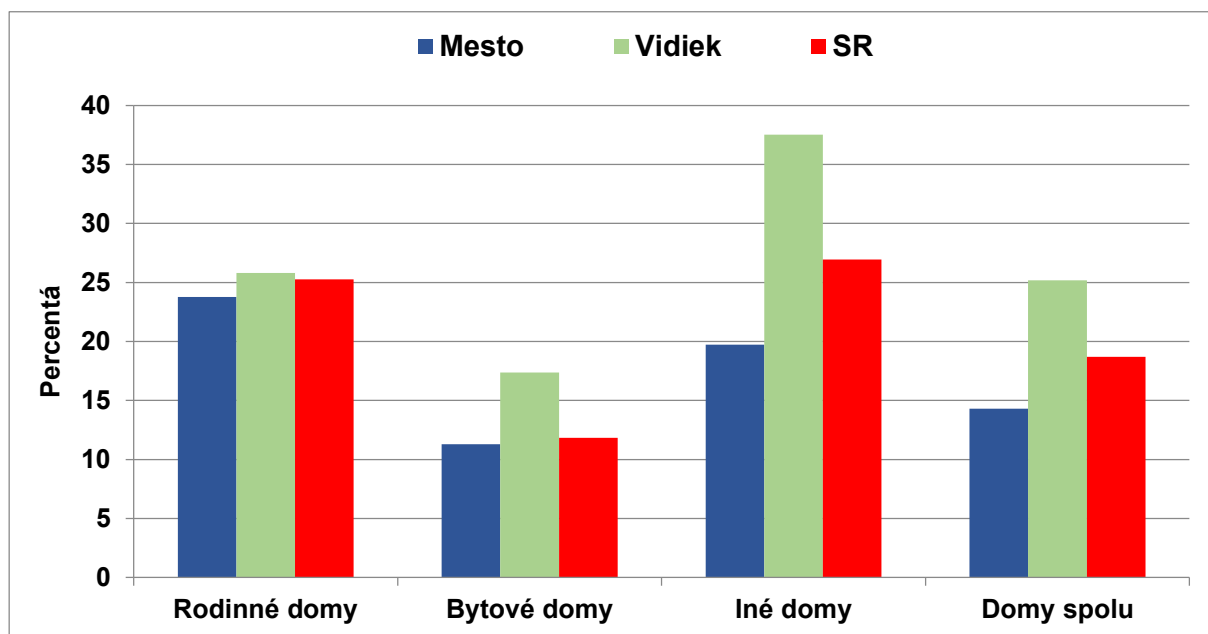
3.2. SPOLUŽITIE CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ PODĽA TYPU OSÍDLENIA A DOMOVÉHO FONDU V ROKU 2021

Existuje mnoho faktorov, ktoré ovplyvňujú intenzitu spolužitia viacerých domácností v jednom byte. Medzi najvýznamnejšie, ktoré ovplyvňujú predovšetkým podmienky na toto spolužitie, patrí stupeň urbanizácie a s ním spojená štruktúra domového fondu.

Podľa údajov Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021, keď berieme do úvahy všetky obývané byty bez ohľadu na typ domu a typ sídla, tak obývané byty, v ktorých žije viac ako jedna cenzová domácnosť, tvoria 18,7 % obývaného bytového fondu. V mestách je tento podiel nižší, ide o 14,3 % obývaných bytov, na vidieku je to vyše 25 % (graf č. 3).

V rodinných domoch tvoria obývané byty s dvomi a viac cenzovými domácnosťami zhruba 25 % obývaného bytového fondu, pričom je len malý rozdiel medzi situáciou v mestách a na vidieku. V mestách tvoria obývané byty s viac ako jednou cenzovou domácnosťou takmer 24 % obývaných bytov, na vidieku je to 25,2 %, teda rozdiel len niečo viac ako 1 p. b. (graf č. 3).

V bytových domoch je vyše 88 % obývaných bytov obývaných jednou cenzovou domácnosťou. Obývané byty v bytových domoch, v ktorých žije viac ako jedna cenzová domácnosť, tvorili v roku 2021 len 11,8 % z obývaného bytového fondu. Rozhodujúca časť bytových domov sa nachádza v mestách, preto sú hodnoty tohto ukazovateľa za mestá veľmi blízke celoslovenskej hodnote. Podiel obývaných bytov, v ktorých žije viac ako jedna cenzová domácnosť, na celkovej počte obývaných bytov v mestách je 11,3 %, čo je hodnota len o 0,5 p. b. nižšia ako hodnota za SR. Spolužitie v bytových domoch na vidieku je výrazne vyššie ako v mestách. Až 17,4 % bytových domov na vidieku je obývaných viac ako jednou cenzovou domácnosťou (graf č. 3).

Graf č. 3: Podiel obývaných bytov s viac ako 1 cenzovou domácnosťou v SR v roku 2021

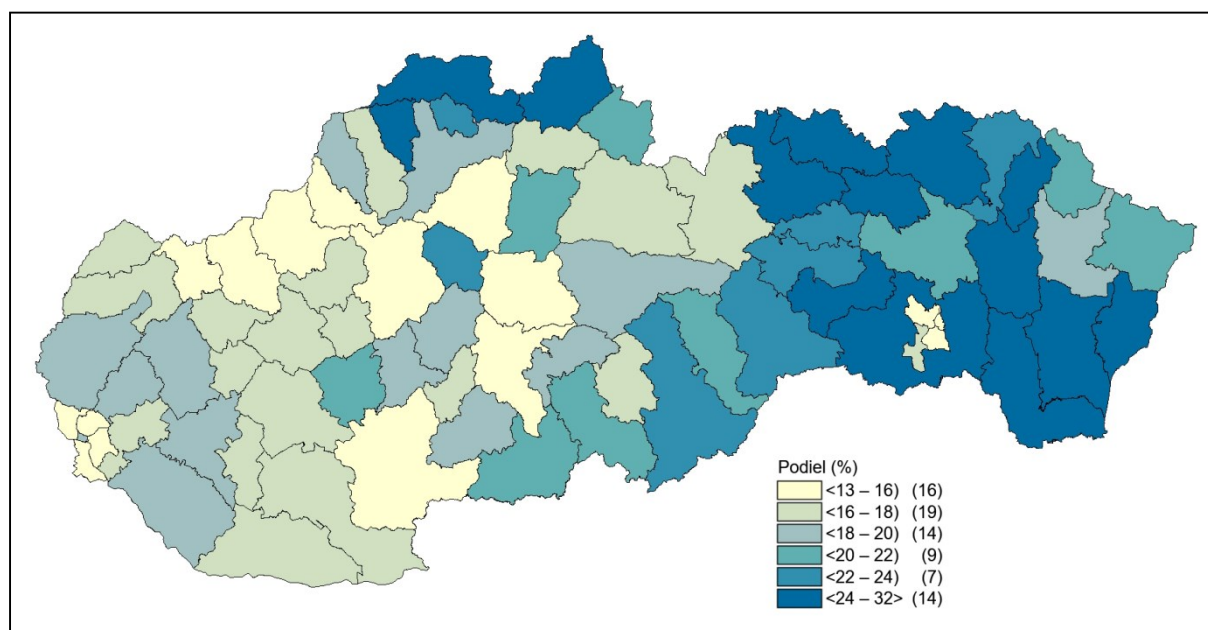
Zdroj: Štatistický úrad SR; výpočty autora

Najvyšší podiel obývaných bytov, v ktorých žije viac ako jedna cenzová domácnosť, je v skupine iných domov (27 % z obývaného bytového fondu). V mestách je to takmer 20 %, na vidieku až 37,5 % (graf č. 3). Ide však o malú skupinu domov (byty v iných domoch tvoria len 2,5 % z obývaného bytového fondu), ktorá má popri rodinných a bytových domoch zanedbateľný vplyv na celkové údaje o spolužití cenzových domácností.

3.3. SPOLUŽITIE CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ V OKRESOCH SR V ROKU 2021

Podiel obývaných bytov s viac ako jednou cenzovou domácnosťou na celkovom počte obývaných bytov sa v okresoch SR v roku 2021 pohyboval od 13,1 % v okrese Košice I až po 31,4 % v okrese Košice-okolie. K priemernej hodnote za všetky okresy Slovenska (19,7 %) bol najbližšie okres Detva. Z uvedeného rozpätia je zrejmé, že regionálne rozdiely v spolužití domácností sú značné a nevybočujú z rámca významných regionálnych rozdielov na Slovensku v mnohých ďalších oblastiach (mapa, tabuľka).

V 13 okresoch tvorili obývané byty s viac ako jednou cenzovou domácnosťou vyše štvrtiny obývaného bytového fondu. Išlo o 11 východoslovenských okresov (Košice-okolie, Sobrance, Vranov nad Topľou, Trebišov, Sabinov, Gelnica, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Michalovce, Stropkov a Bardejov) a dva okresy zo severu stredného Slovenska (Námestovo a Bytča) (porov. mapa a tabuľka).

Mapa: Podiel obývaných bytov s viac ako 1 cenzovou domácnosťou v okresoch SR v roku 2021**Zdroj: Štatistický úrad SR; výpočty autora**

Všetkých 13 uvedených okresov sa vyznačuje nadpriemernou až vysokou plodnosťou. Čo je však pre spolužitie cenzových domácností dôležité, sú to všetky okresy s nízkym stupňom urbanizácie a s výnimkou okresov Námestovo a Bytča aj okresy s vysokým zastúpením rómskeho obyvateľstva. Okresy zo severu stredného Slovenska môžeme zas zaradiť medzi najtradičnejšie okresy, čo sa týka rodinného správania, čo nepochybne prispieva k častejšiemu spolužitiu viacerých cenzových domácností v jednom obývanom byte hlavne v zmysle viacgeneračného bývania.

Tabuľka: Okresy s najväčším a najmenším podielom obývaných bytov s viac ako 1 cenzovou domácnosťou v okresoch SR v roku 2021

Najvyššie hodnoty (v %)		Najnižšie hodnoty (v %)	
Košice-okolie	31,37	Košice I	13,08
Sobrance	30,93	Bratislava IV	13,16
Vranov nad Topľou	29,56	Bratislava II	13,51
Trebišov	29,24	Košice IV	13,77
Sabinov	28,53	Bratislava III	14,10
Gelnica	27,16	Zvolen	14,37
Kežmarok	26,78	Ilava	14,44
Námestovo	26,71	Myjava	14,44
Stará Ľubovňa	25,98	Martin	14,79
Michalovce	25,81	Bratislava V	14,80

Zdroj: Štatistický úrad SR, výpočty autora

V 11 okresoch tvorili v roku 2021 byty s viac ako jednou cenzovou domácnosťou menej ako 15 % obývaného bytového fondu. Okrem štyroch bratislavských a dvoch košických mestských okresov išlo ešte o okresy Zvolen, Ilava, Myjava, Martin a Banská Bystrica. Tesne nad hranicou 15 % boli okresy Prievidza a Košice III.

Z bratislavských a košických okresov neboli teda medzi okresmi s najnižším spolužitím cenzových domácností len okresy Bratislava I a Košice II. V prípade bratislavského okresu boli hlavnou príčinou vhodné podmienky na podnájomné bývanie (spôsobené situáciou na trhu práce a obsadenosťou bytového fondu) a v prípade košického okresu vysoké zastúpenie rómskeho obyvateľstva.

K priemeru (v intervale od 19 do 20 %) sa v roku 2021 blížilo spolužitie cenzových domácností v ôsmich okresoch – Krupina, Brezno, Detva, Žilina, Galanta, Malacky, Humenné a Dunajská Streda. V tejto skupine okresov prevládali okresy z juhu stredného a západného Slovenska, doplnené o západoslovenský okres Malacky, severoslovenský okres Žilina a východoslovenský okres Humenné.

Medzi okresmi s nadpriemerne intenzívnym spolužitím cenzových domácností prevládali okresy z východného a severu stredného Slovenska. Tesnejšie nad priemerom bolo aj niekoľko okresov z juhu stredného Slovenska (Rimavská Sobota, Veľký Krtíš, Revúca, Lučenec a Krupina) a jediným západoslovenským okresom s nadpriemerným spolužitím cenzových domácností sa stal okres Zlaté Moravce. Okrem okresu Zlaté Moravce dosahovalo spolužitie cenzových domácností na západnom Slovensku hodnotu vyššiu ako 19 % už len v okresoch Galanta, Malacky a Dunajská Streda (mapa).

Keď neberieme do úvahy košické mestské okresy, tak podpriemerné spolužitie cenzových domácností sa v roku 2021 týkalo na východnom Slovensku len okresov Humenné a Poprad, pričom okres Humenné patril do skupiny okresov so spolužitím cenzových domácností tesne pod priemernou hodnotou. Zo Žilinského kraja sa medzi okresy s podpriemerným spolužitím cenzových domácností zaradili len štyri okresy. Tesne pod priemerom sa nachádzal okres Žilina, ďalej do tejto skupiny patrili okresy Dolný Kubín a Liptovský Mikuláš a okres Martin, ktorý bol v skupine okresov s najnižšou intenzitou spolužitia cenzových domácností. Do tridsiatky okresov s najnižším spolužitím cenzových domácností sa v roku 2021 okrem košických okresov a okresov Zvolen, Martin a Banská Bystrica dostali už len okresy zo západného Slovenska, t. j. z Bratislavského, Trnavského, Trenčianskeho alebo Nitrianskeho kraja (mapa).

4. ZÁVER

Spolužitie cenzových domácností ovplyvňuje celý rad faktorov od ekonomickej situácie obyvateľov a situácie na trhu práce, cez stupeň urbanizácie a štruktúru domového a bytového fondu až po tradície v oblasti rodinného správania a medzigeneračných vzťahov.

Tieto faktory majú svoj vývoj, čo sa následne premieta do vývoja spolužitia cenzových domácností. Dlhodobo sa zvyšuje životná úroveň obyvateľov a spolu s ňou sa zvyšujú aj nároky na bývanie. Rastúce nároky na bývanie a zmeny v procese urbanizácie sa premietajú do zmien v štruktúre domového a bytového fondu. Mení sa životný štýl obyvateľov. Medzi dôležité prejavy nového životného štýlu patrí odsúvanie zakladania rodín do vyššieho veku a presúvanie starostlivosti o starých a chorých členov rodiny z rodín na zdravotnícke a sociálne zariadenia. Zakladanie rodín v neskoršom veku súvisí hlavne s predlžujúcim sa obdobím vzdelania, rastúcim dôrazom na budovanie pracovnej kariéry v nadväznosti na ukončené vzdelanie a cenovou nedostupnosťou bytov pre mladé rodiny hlavne v mestách. Mení sa nielen

veková štruktúra obyvateľstva, ale aj štruktúra podľa rodinného stavu. Viac seniorov a viac slobodných vo veku do 30 rokov znamená rastúci tlak na sociálne služby na jednej strane a podnájmy na strane druhej.

Vývoj spolužitia cenzových domácností za posledných 60 rokov, ktorý bol predmetom nášho hodnotenia, bol významne ovplyvnený zásadnými politickými a spoločenskými zmenami na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia. Keď porovnáme vývoj spolužitia cenzových domácností v bývalom režime (sčítania obyvateľov do roku 1991) a v novom režime (sčítania obyvateľov od roku 2001), vidíme rozdielny trend spolužitia cenzových domácností aj zmeny v štruktúre tohto spolužitia v zmysle pomeru medzi viacgeneračným rodinným spolužitím a podnájomným spolužitím.

Pri hodnotení vplyvu stupňa urbanizácie a s ním sporej štruktúry domového a bytového fondu na spolužitie cenzových domácností môžeme konštatovať, že ide o mimoriadne významné faktory. Aj naše hodnotenie potvrdilo, že rodinné domy, ktoré majú prevahu hlavne na vidieku, sa vzhľadom na svoje parametre (obytná plocha, počet obytných miestností, počet podlaží) častejšie využívajú na spolužitie viacerých cenzových domácností, hlavne pokiaľ ide o viacgeneračné rodinné spolužitie. V bytových domoch, ktoré výrazne prevažujú v mestách, býva spolužitie viacerých cenzových domácností menej časté, a ak sa vyskytne, tak spolubývajúcou cenzovou domácnosťou býva najčastejšie domácnosť jednotlivca, či už ide o príbuznú osobu, alebo podnájomníka.

Čo sa týka spolužitia cenzových domácností, je regionálna diferenciácia podobná diferenciácii rodinného a reprodukčného správania. V regiónoch s vyššou úrovňou plodnosti a sobášnosti je častejšie spolužitie viacerých cenzových domácností v jednom obývanom byte ako v regiónoch, v ktorých je reprodukcia menej intenzívna. Intenzívnejšia reprodukcia aj častejšie spolužitie cenzových domácností prináša väčšiu priemernú veľkosť domácností, čo je prepojené na štruktúru domového a bytového fondu, stupeň urbanizácie a v konečnom dôsledku na životný štýl obyvateľov a domácností. V kontexte spolužitia domácností, životný štýl ďalej súvisí so životnou úrovňou, etnicitou aj religiozitou. Keď zohľadníme všetky uvedené skutočnosti, dostaneme komplexný obraz o regionálnych rozdieloch v spolužití cenzových domácností na Slovensku vrátane príčin a dôvodov. Geograficky možno rozdiely v spolužití cenzových domácností vymedziť ako rozdiely medzi severom a východom Slovenska na jednej strane a západom, juhozápadom a stredom Slovenska na druhej strane.

Príspevok vznikol v rámci projektu APVV–23-0062 Depopulácia a destabilizácia? Prognózy a simulácie demografického vývoja SR do konca 21. storočia a modelovanie jeho vybraných dopadov.

LITERATÚRA

- Kučera, M. (1987). Domácnosti v československé demografii a statistice. *Demografie*, 29(3), 228-233.
- Slovenský štatistický úrad. (1975). *Rozvoj spoločnosti v Slovenskej socialistickej republike podľa výsledkov sčítania ľudu, domov a bytov 1970*. Slovenský štatistický úrad.

Ústřední komise lidové kontroly a statistiky. (1965). *Sčítání lidu, domů a bytů v Československé socialistické republice 1961, díl III: Domy, byty, domácnosti a rodiny*. Ústřední komise lidové kontroly a statistiky.

Slovenský štatistický úrad. (1983). *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1980 v Slovenskej socialistickej republike*. Slovenský štatistický úrad.

Štatistický úrad SR. (2025). Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021. <https://www.scitanie.sk/>

Štatistický úrad SR. (2025). Údaje z minulých sčítaní od 1991: Výsledky SLDB 1991. <https://www.scitanie.sk/o-scitani/udaje-z-minulych-scitani-od-1991>

Štatistický úrad SR. (2025). Údaje z minulých sčítaní od 1991: Výsledky SODB 2001. <https://www.scitanie.sk/o-scitani/udaje-z-minulych-scitani-od-1991>

Štatistický úrad SR. (2025). Údaje z minulých sčítaní od 1991: Výsledky SODB 2011. <https://www.scitanie.sk/o-scitani/udaje-z-minulych-scitani-od-1991>

RESUMÉ

Spolužitie viacerých domácností v rámci jedného bytu je veľmi komplexná problematika, ktorú ovplyvňuje celý rad faktorov, ktoré môžeme súhrnne označiť ako spoločensko-ekonomicko-kultúrny kontext. Ten tvorení predovšetkým ekonomická situácia obyvateľov, situácia na trhu práce, stav a štruktúra domového a bytového fondu, stupeň urbanizácie, ako aj tradície v oblasti rodinného správania a medzigeneračných vzťahov.

V roku 1961 sa vo viac ako 18 % obývaných bytov na Slovensku nachádzali najmenej dve cenzové domácnosti. Veľmi podobné hodnoty dosahuje spolužitie cenzových domácností aj v súčasnosti. V období 1961 až 1991 bol trend spolužitia cenzových domácností klesajúci, po roku 1991 sa, naopak, spolužitie cenzových domácností zvýšilo. Na začiatku sledovaného obdobia išlo predovšetkým o viacgeneračné bývanie založené na rodinných vzťahoch, podnájomný vzťah bol pri spolužití dvoch cenzových domácností výrazne menej častý. Rozdiel medzi viacgeneračným rodinným spolužitím a podnájomom sa postupne zmenšoval, ale až do roku 1991 bola prevaha viacgeneračného spolužitia výrazná. V rokoch 2011 a 2021 prevládali už pri spolužití dvoch cenzových domácností v jednom byte podnájomníci nad viacgeneračným spolužitím rodín.

Existuje mnoho faktorov, ktoré ovplyvňujú intenzitu spolužitia viacerých domácností v rámci jedného bytu. Medzi najvýznamnejšie, ktoré ovplyvňujú predovšetkým podmienky na toto spolužitie, patrí stupeň urbanizácie a s ním spojená štruktúra domového fondu. V roku 2021 bol podiel obývaných bytov s viac ako jednou cenzovou domácnosťou na vidieku približne 25 %, kým v mestách to bolo len niečo vyše 14 %. Spolužitie viacerých cenzových domácností bolo častejšie v rodinných domoch ako v bytových.

Podiel obývaných bytov s viac ako jednou cenzovou domácnosťou na celkovom počte obývaných bytov sa v okresoch SR v roku 2021 pohyboval od 13,1 % v okrese Košice I až po 31,4 % v okrese Košice-okolie. Z uvedeného rozpätia je zrejmé, že regionálne rozdiely v spolužití domácností sú značné a nevybočujú z rámca významných regionálnych rozdielov na Slovensku v mnohých ďalších oblastiach. Medzi okresmi s nadpriemerne intenzívnym spolužitím cenzových domácností prevládali okresy z východného a severu stredného Slovenska. V tridsiatke okresov s najnižším spolužitím cenzových domácností boli v roku 2021 okrem košických okresov a okresov Zvolen, Martin a Banská Bystrica už len okresy zo západného Slovenska.

RESUME

The coexistence of multiple households within a single dwelling is a highly complex issue influenced by a variety of factors, which can be collectively referred to as the socio-economic-cultural context. This context is primarily formed by the economic situation of population, the labor market conditions, the state and structure of housing stock, the degree of urbanization, and traditions related to family behavior and intergenerational relationships.

In 1961, in more than 18 % of occupied dwellings in Slovakia were at least two census households. The cohabitation of census households is currently still very similar. Between 1961 and 1991, there was a downward trend of census household coexistence; however, after 1991, the coexistence of census households increased. At the beginning of the monitored period, this primarily consisted of multigenerational housing based on family relationships, while tenant relationships were significantly less common. The distinction between multigenerational family coexistence and tenancy gradually diminished, but until 1991, multigenerational coexistence prevailed. In 2011 and 2021, when two census households lived together in one dwelling, subtenants already prevailed over multi-generational cohabitation of families.

There are many factors that affect the intensity of coexistence between multiple households within a single dwelling. Among the most significant factors, which primarily influence the conditions for this coexistence, are the degree of urbanization and the associated structure of the housing stock. In 2021, the share of occupied dwellings with more than one census household in rural areas was approximately 25 %, while in cities it was only slightly over 14 %. The coexistence of multiple census households was more common in family houses than in apartment buildings.

The share of dwellings with more than one census household out of the total number of occupied dwellings in the districts of Slovakia ranged in 2021 from 13,1 % in the Košice I district to 31,4 % in Košice surroundings. The above range indicates significant regional differences in household coexistence, which do not deviate from the significant regional disparities in Slovakia in many other areas. Among districts with above-average intensity of census household coexistence, districts from eastern and northern Slovakia prevailed. In the thirty districts with the lowest census household coexistence in 2021, apart from Košice districts and the districts of Zvolen, Martin, and Banská Bystrica, only districts from western Slovakia were included.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Ing. Boris Vaňo vyštudoval Vysokú školu ekonomickú v Bratislave, následne absolvoval postgraduálne štúdium demografie na Karlovej univerzite v Prahe. Od roku 1980 pracuje v Inštitúte informatiky a štatistiky ako výskumný pracovník v oblasti demografie. V rokoch 2000 – 2014 bol vedúcim Výskumného demografického centra. V období rokov 2006 – 2010 bol podpredsedom Slovenskej štatistickej a demografickej spoločnosti pre demografiu. Špecializuje sa na hodnotenie populačného vývoja, demografické prognózy a populačnú politiku.

KONTAKT

vano@infostat.sk

Viera PILINSKÁ
INFOSTAT – Výskumné demografické centrum

VÝVOJ CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ NA SLOVENSKU V OBDOBÍ 2025 – 2040

DEVELOPMENT OF CENSUS HOUSEHOLDS IN SLOVAKIA IN 2025 – 2040

ABSTRAKT

Poznanie budúceho vývoja cenзовých domácností je kľúčové pre efektívne plánovanie sociálnych a hospodárskych opatrení. Umožňuje lepšie prispôsobiť bytovú výstavbu, infraštruktúru a sociálne služby meniacim sa potrebám obyvateľstva. Zároveň poskytuje dôležité informácie pre dôchodkový systém, zdravotnú starostlivosť a rodinnú politiku, čím pomáha zabezpečiť udržateľný rozvoj spoločnosti. Cieľom príspevku je analýza vývoja cenзовých domácností na Slovensku do roku 2040 na základe výsledkov najaktuálnejšej Prognózy vývoja cenзовých domácností vypracovanej v roku 2024. Analýza sa zameriava na tri aspekty vývoja, a to počet, veľkosť a typ cenзовých domácností.

ABSTRACT

Understanding the future development of census households is crucial for effective planning of social and economic measures. It enables better adaptation of housing construction, infrastructure, and social services to the changing needs of the population. At the same time, it provides important information for the pension system, healthcare, and family policies, thereby helping to ensure the sustainable development of society. The aim of this paper is to analyze the development of census households in Slovakia up to 2040 based on the results of the most recent Projection of the development of census households made in 2024. The analysis focuses on three aspects of development, namely the number, size and type of census households.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

censová domácnosť, prognóza, stredný scenár, rodinný scenár, nerodinný scenár, konštantný scenár

KEY WORDS

census household, prognosis, medium scenario, family scenario, non-family scenario, constant scenario

1. ÚVOD

Meniace sa rodinné modely, zmeny v reprodukčnom správaní populácie, individualizácia spoločnosti a zmeny v hodnotových rebríčkoch jednotlivcov či skupín osôb predstavujú kombináciu faktorov, ktorej výsledkom sú zmeny v počte, veľkosti a štruktúre cenзовých domácností. Pokles sobášnosti a odkladanie uzavretia manželstva do vyššieho veku, vysoká rozvodovosť, zlepšujúce sa úmrtnostné pomery, klesajúca plodnosť, posun materstva do vyššieho veku, nárast spolužitia bez uzavretia manželstva vedú k tomu, že tradičný model cenbovej domácnosti, ktorým bola úplná rodina s dvoma deťmi, postupne ustupuje širšej rozmanitosti domácností.

Rastie počet domácností jednotlivcov, domácností bezdetných párov, faktických manželstiev, ale aj počet jednorodičovských domácností. Okrem vymenovaných demografických faktorov majú na formovanie domácností vplyv aj ďalšie

(nedemografické) faktory, najmä ekonomické. Rast cien nehnuteľností obmedzuje možnosti mladých ľudí osamostatniť sa, čím sa zvyšuje počet viacgeneračných domácností alebo dochádza ku spájaniu domácností so spoločným bývaním. Načrtnuté vývojové trendy budú s veľkou pravdepodobnosťou pokračovať aj v blízkej budúcnosti. Prognózy vývoja cenzových domácností majú preto nenahraditeľný význam pre dlhodobé strategické plánovanie na rôznych spoločenských úrovniach. Predstavujú užitočný nástroj pri správe verejných politík (očakávané potreby v oblasti bývania, zdravotníctva, školstva či sociálnych služieb), pri urbanistickom rozvoji a rozvoji infraštruktúry (efektívne plánovanie bytovej výstavby, dopravných sietí a pod.), pri rozhodovaní v ekonomickej oblasti (odhad dopytu po tovaroch a službách, realitný trh, spotrebné správanie), pri predvídaní demografických zmien a ich vplyvu napríklad na dôchodkový systém, zdravotnú starostlivosť atď.

2. METODICKÉ POZNÁMKY A ZDROJ ÚDAJOV

Cenzové domácnosti sú tvorené osobami žijúcimi v jednom byte na základe rodinných alebo iných vzťahov v rámci hospodáriacej domácnosti (Jurčová, 2005). Analýza predpokladaného vývoja cenzových domácností vychádza z výsledkov Prognózy vývoja cenzových domácností, ktorú vypracovalo Výskumné demografické centrum v roku 2024 (Pilinská et al., 2024). Na jej vypracovanie sa použila metóda koeficientov hláv domácností.¹ Ide o prognózu odvodenú od prognózy obyvateľov, keď počet a štruktúra domácností sa odvodzujú pomocou koeficientov z prognózovaného počtu obyvateľov. Hlavným vstupom prognózy cenzových domácností sú koeficienty hláv domácností, ktoré vyjadrujú, aká časť populácie stojí na čele cenzovej domácnosti v pozícii prednostu domácnosti. Prostredníctvom prednostov domácností sú následne identifikované cenzové domácnosti. Výstupom prognózy cenzových domácností sú domácnosti podľa počtu, veľkosti a typu.

Prognóza bola vypracovaná pre šesť základných typov cenzových domácností – úplné rodiny bez závislých detí, úplné rodiny so závislými deťmi², neúplné rodiny bez závislých detí, neúplné rodiny so závislými deťmi, viacčlenné nerodinné domácnosti a domácnosti jednotlivcov. Z hľadiska veľkosti cenzovej domácnosti prognóza zohľadňuje 1-členné, 2-členné, 3-členné, 4-členné, 5-členné a 6- a viacčlenné cenzové domácnosti a priemerný počet členov. V príspevku analyzujeme priemernú veľkosť cenzovej domácnosti.

¹S prihliadnutím na opisno-analytický charakter príspevku nie je v ňom detailne zahrnutá metodika výpočtu prognózy. Podrobný opis metodiky je dostupný napríklad v:

- United Nations. (1989). *Projection Methods for Integrating Population Variables into Development Planning. Module One – Conceptual Issues and Methods for Preparing Demographic Projections. Chapter 4.* <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/manuals/economy/manual7/chapter4.pdf>
- Vaňo, B. (1996). *Metódy na prognózovanie vývoja domácností. Slovenská štatistika a demografia*, 6 (2), 4-11.
- Vaňo, B. (2014). *Prognóza cenzových a hospodáriacich domácností v SR do roku 2030. Infostat – Inštitút informatiky a štatistiky.*

²Medzi úplné rodinné domácnosti sa radia aj faktické manželstvá, ktoré sú konštruované na základe deklarovania vzťahu spolužitia druhá, družky k prednostovi domácnosti. Prednostom domácnosti je osoba, ktorá stojí na čele domácnosti. Zvyčajne je to majiteľ (užívateľ) bytu alebo hlavný živiteľ.

Čo sa týka časového horizontu, prognóza vývoja cenzových domácností bola spracovaná do roku 2040. Na národnej úrovni, za Slovenskú republiku, sú k dispozícii štyri prognostické scenáre – stredný, rodinný, nerodinný a konštantný.

Stredný scenár predstavuje najviac pravdepodobný budúci vývoj počtu a štruktúry cenzových domácností, pretože zohľadňuje najpravdepodobnejší vývoj sobášnosti, rozvodovosti, plodnosti a úmrtnosti, ako aj stabilizovanú mieru spolužitia osôb bez priamej rodinnej väzby v spoločnej domácnosti. Rodinný scenár predpokladá priaznivejší vývoj sobášnosti a plodnosti v porovnaní so stredným scenárom. Naopak, nerodinný scenár predpokladá menej priaznivý vývoj sobášnosti a plodnosti v porovnaní so stredným scenárom, zvyšovanie rozvodovosti a intenzívnejšie spolužitie osôb bez priameho príbuzenského vzťahu v spoločnej domácnosti. V konštantnom scenári sa predpokladá, že sa koeficienty hláv domácností vypočítané na základe údajov SODB 2021 zachovávajú v nezmenenej podobe až do roku 2040.

Hlavným zdrojom vstupných údajov pre potreby vypracovania prognózy boli údaje zo Sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2011 a 2021 (Štatistický úrad SR, 2025a; Štatistický úrad SR, 2025b). Východiskové údaje prognózy tvorili údaje o počte cenzových domácností v SR za rok 2021 podľa typu, počtu členov a veku prednostu cenzovej domácnosti, s vylúčením kolektívnych a inštitucionálnych domácností a domácností nezisteného typu. Na základe údajov SODB 2021 sa vypočítali aj koeficienty hláv domácností za východiskový rok prognózy 2021. Vývoj počtu, veľkosti a štruktúry cenzových domácností sa v texte porovnávajú s rokom 2021. V grafoch je uvedený vývoj za obdobie 2025 – 2040.

3. POČET CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ

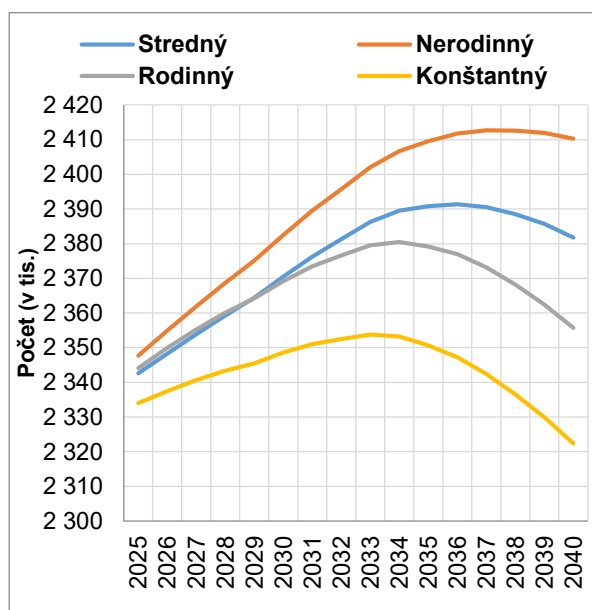
Počet cenzových domácností bolo možné po prvýkrát konštruovať z výsledkov sčítania v roku 1961. Odvtedy ich počet kontinuálne rastie s výnimkou roka 2011, keď v porovnaní s predchádzajúcim sčítaním v roku 2001 mierne klesol (o 7,1 tisíca). Údaje z posledného sčítania v roku 2021 však priniesli opätovný nárast počtu cenzových domácností, a to o 311,5 tisíca. Bol to doteraz najvyšší zaznamenaný počet cenzových domácností na Slovensku (2 324,2 tisíca³). Trend zvyšovania počtu cenzových domácností by mal pokračovať aj v blízkej budúcnosti. Približne do polovice štvrtej dekády nového milénia počítajú s rastom počtu cenzových domácností všetky vypracované vývojové scenáre. V jej druhej polovici však postupne dôjde k zastaveniu rastu a následnému poklesu počtu cenzových domácností vo všetkých scenároch, avšak s odlišným začiatkom nástupu a intenzitou klesajúceho trendu (graf č. 1 a 2).

Najintenzívnejší rast a zároveň najvyššie medziročné prírastky počtu cenzových domácností sa očakávajú vo vývoji podľa nerodinného scenára. Výška prírastku počtu cenzových domácností by sa mala do roku 2033 pohybovať medzi 6- až 8-tisíc ročne. Nasledujúci vývoj predpokladá spomalenie tempa rastu a znižovanie medziročných prírastkov na 4,7 – 2,2 tisíca cenzových domácností ročne (2034 – 2036) a v roku 2037 na menej ako tisíc ročne (907,5 domácností). V uvedenom roku sa očakáva, že počet cenzových domácností dosiahne 2 412,7 tisíca. V posledných rokoch prognózy by mala v nerodinnom scenári nastať stagnácia až mierny pokles na 2 410,3 tisíca cenzových domácností v roku 2040. V porovnaní s rokom 2021 by tak mal počet cenzových domácností podľa nerodinného scenára vzrásť o vyše 86-tisíc.

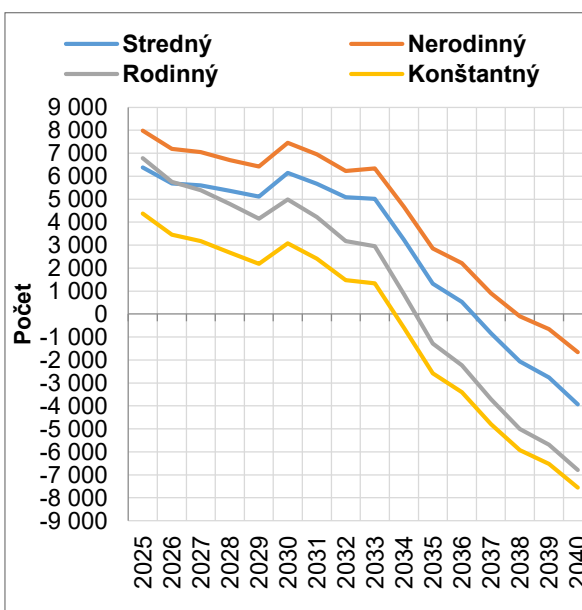
³Údaj je bez kolektívnych a inštitucionálnych domácností a domácností nezisteného typu.

Druhý najintenzívnejší rast sa očakáva v strednom a zároveň najpravdepodobnejšom scenári. Do roku 2033 by sa mal počet cenzových domácností zvyšovať o 5 – 6,3 tisíce ročne. Vyvrcholenie rastu počtu cenzových domácností by malo nastať približne v polovici 30. rokov. V roku 2036 by mal ich počet dosahovať 2 391,4 tisíce. Koniec prognózovaného obdobia však prinesie pomerne významné úbytky počtu cenzových domácností. V roku 2040 by mal počet cenzových domácností podľa stredného scenára dosiahnuť 2 381,8 tisíce, čo by znamenalo nárast o takmer 58-tisíc v porovnaní s rokom 2021.

Graf č. 1: Prognózovaný počet cenzových domácností v období 2025 – 2040

Graf č. 2: Medziročné prírastky počtu cenzových domácností v období 2025 – 2040

Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

Rast počtu cenzových domácností je možné identifikovať aj vo zvyšných scenároch prognózy. V porovnaní s predchádzajúcimi sú menej priaznivé. Vyznačujú sa nižšou intenzitou rastu v prvej polovici prognózovaného obdobia a skorším nástupom znižovania počtu cenzových domácností. Zvlášť v konštantnom scenári by malo dôjsť k znižovaniu počtu cenzových domácností už v roku 2034. Na konci prognózovaného obdobia sa očakáva, že ich počet dosiahne 2 322,4 tisíce, čo je úroveň o 1,7 tisíce menej ako v roku 2021. V rodinnom scenári sa očakáva, že dôjde k znižovaniu počtu cenzových domácností o rok neskôr, t. j. v roku 2035. Podľa neho sa predpokladá nárast počtu cenzových domácností medzi rokmi 2021 a 2040 o 31,6 tisíce.

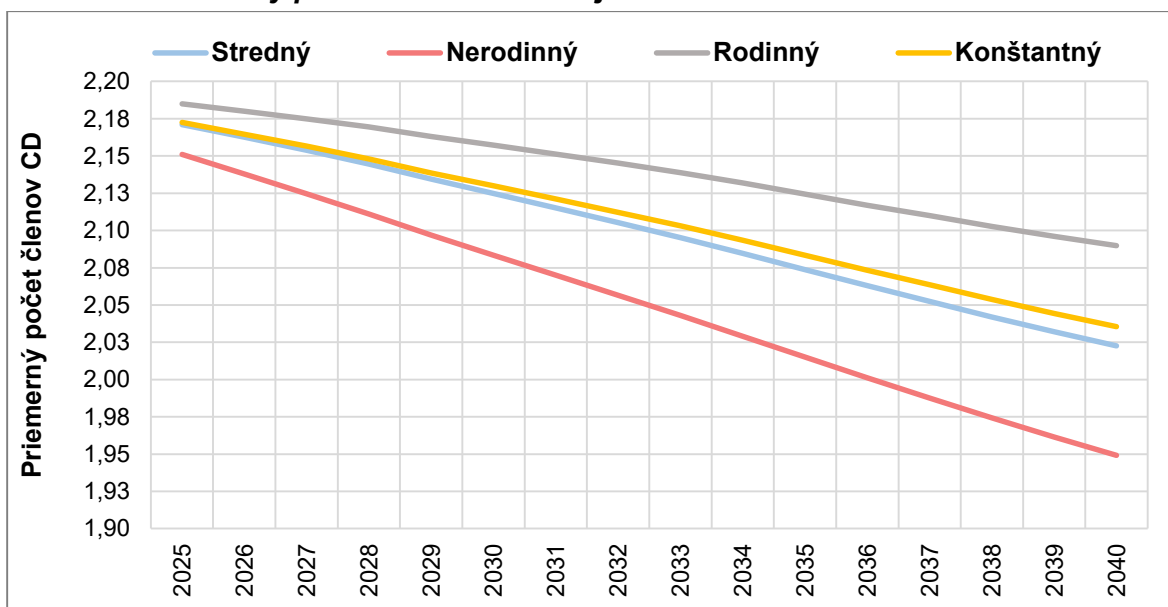
Predpokladaný vývoj cenzových domácností súvisí so zmenami v rodinnom a v reprodukčnom správaní (Potančoková et al., 2008; Šprocha, 2013; Šprocha, 2014). Patrí sem najmä pokles sobášnosti spojený s odkladaním manželstva do vyššieho veku, rastúca rozvodovosť, znižovanie intenzity plodnosti a posun materstva do vyššieho veku, rast preferencií párového spoluzitia bez uzatvorenia manželstva, ďalej zlepšovanie úmrtnostných pomerov v populácii. To sa odráža v zmenách vo vekovej štruktúre, vo vývoji počtu obyvateľstva a v neposlednom rade aj v počte, vo veľkosti a formovaní jednotlivých typov cenzových domácností (Pilinská et al., 2024).

4. VEĽKOŠŤ CENZOVEJ DOMÁCNOSTI

Veľkosť cenzových domácností sa na Slovensku dlhodobo znižuje. Priemerná veľkosť cenzovej domácnosti klesla z 2,87 osoby v roku 1991 na 2,60 osoby v roku 2001. Na tejto úrovni stagnovala aj v roku 2011. Pri poslednom sčítaní v roku 2021 priemerná veľkosť cenzovej domácnosti predstavovala 2,20 osoby. Trend zmenšovania veľkosti cenzových domácností bude s veľkou pravdepodobnosťou pokračovať aj v nasledujúcich rokoch, s čím počítajú všetky štyri scenáre prognózy cenzových domácností do roku 2040.

Najväčší pokles priemerného počtu členov cenzovej domácnosti sa očakáva v nerodinnom scenári. Ako v jedinom z vypracovaných scenárov by mala priemerná veľkosť cenzovej domácnosti do roku 2040 klesnúť pod hodnotu 2 osoby (1,95 osoby), čo by predstavovalo pokles o 0,25 osoby, resp. o 11,3 % v porovnaní s rokom 2021. Naopak, najmenšie zníženie veľkosti cenzovej domácnosti na 2,09 osoby v roku 2040 predpokladá rodinný scenár. Išlo by o pokles o 0,11 osoby, resp. o 4,9 % oproti roku 2021. Pri zachovaní parametrov z roku 2021 (východiskový rok prognózy), t. j. v konštantnom scenári, sa očakáva pokles na 2,04 osoby v roku 2040 (o 0,16 osoby, resp. o 7,3 % v porovnaní so sčítaním v roku 2021). Podobný budúci vývoj predpokladá aj stredný najpravdepodobnejší scenár, podľa ktorého by sa mal priemerný počet členov cenzových domácností na Slovensku do roku 2040 znížiť na 2,02 osoby. V porovnaní s rokom 2021 by to znamenalo zníženie o 0,17 osoby, resp. o 7,9 %. Berúc do úvahy všetky scenáre prognózy, je možné predpokladať, že do roku 2040 dôjde k zníženiu priemernej veľkosti cenzovej domácnosti o 0,11 – 0,25 osoby, resp. o 4,9 – 11,3 % (graf č. 3).

Graf č. 3: Priemerný počet členov cenzovej domácnosti v období 2025 – 2040

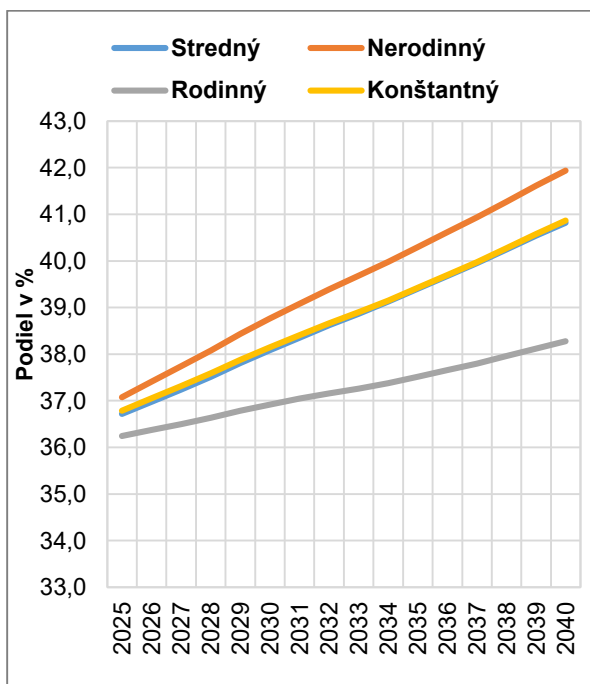
Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

Všeobecne platí, že čím väčší je počet členov cenzovej domácnosti, tým menší je počet týchto domácností, a teda aj ich podiel na celkovom počte cenzových domácností.

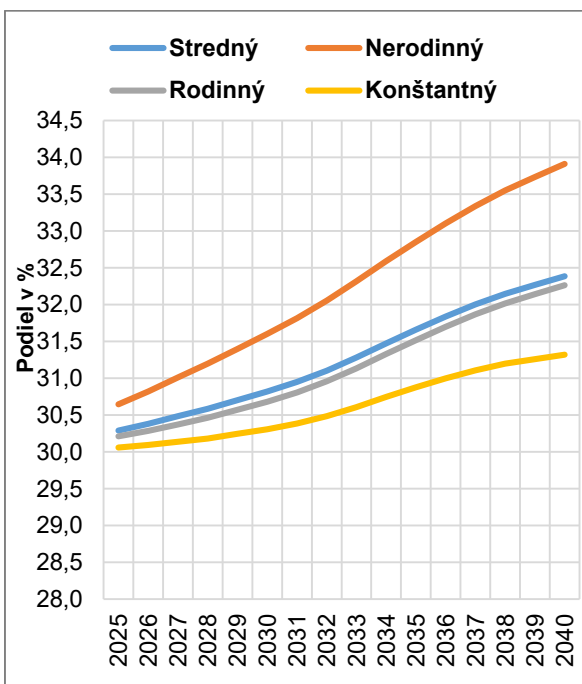
V roku 2021 tvorili domácnosti s jedným členom 36 % z celkového počtu cenzových domácností. Nad touto úrovňou by mal ich podiel zotrvať aj v nasledujúcich rokoch, pričom všetky štyri scenáre predpokladajú jeho zvyšovanie. Najintenzívnejší rast podielu cenzových domácností sa očakáva v nerodinnom scenári, podľa ktorého by mal ich podiel v roku 2034 dosiahnuť 40 % a v roku 2040 dokonca 42 %. Úroveň 40 % dosiahnu jednočlenné cenzové domácnosti aj v prípade konštantného (40,9 %) a stredného (40,8 %) scenára, ale až na konci prognózovaného obdobia, na rozdiel od rodinného scenára, v ktorom sa očakáva najmenej dynamický rast tesne nad úroveň 38 % (graf č. 4). V porovnaní so sčítaním v roku 2021 by sa mal prírastok jednočlenných cenzových domácností v roku 2040 pohybovať medzi 7,9 % (rodinný scenár) až 21 % (nerodinný scenár).

Zvyšovanie počtu i podielu sa očakáva aj pri dvojčlenných cenzových domácnostiach. Opäť najintenzívnejší rast sa predpokladá v nerodinnom scenári, podľa ktorého by za obdobie 2021 – 2040 mohol vzrásť podiel dvojčlenných cenzových domácností z 29,9 % na takmer 34 %. V rodinnom a strednom scenári sa očakáva veľmi podobný vývoj, a to na 31 % približne v polovici prognózovaného obdobia a na 32 % na jeho konci. Najmenej intenzívnym rastom podielu týchto domácností sa vyznačuje konštantný scenár, ktorý predpokladá zvýšenie podielu dvojčlenných cenzových domácností do roku 2040 na 31,3 % (graf č. 5). Prírastok počtu dvojčlenných cenzových domácností do roku 2040 v porovnaní s výsledkami sčítania v roku 2021 by sa mal v prognostických scenároch pohybovať v intervale od 4,6 % (konštantný scenár) do 17,6 % (nerodinný scenár). Najpravdepodobnejší vývoj podľa stredného scenára predpokladá zvýšenie o 11 %.

Graf č. 4: Podiel domácností s jedným členom na celkovom počte cenzových domácností v období 2025 – 2040

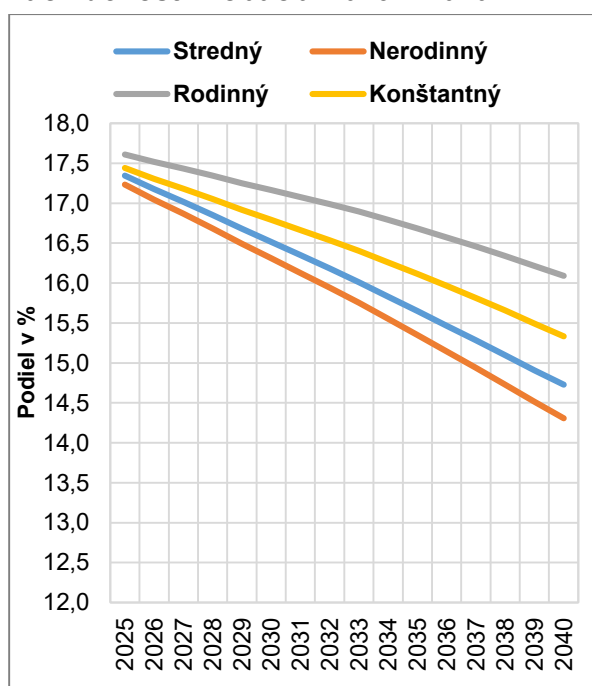
Graf č. 5: Podiel domácností s dvomi členmi na celkovom počte cenzových domácností v období 2025 – 2040

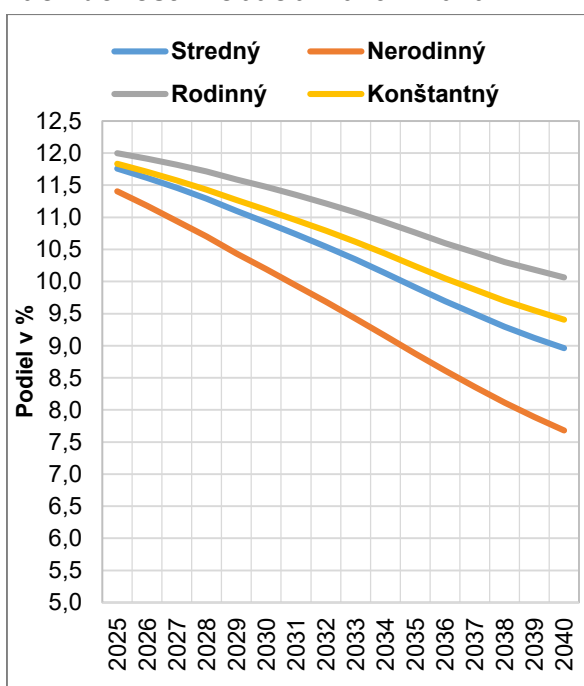
Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

Počet cenzových domácností s tromi a viac členmi sa s veľkou pravdepodobnosťou bude znižovať, a to vo všetkých prognostických scenároch, pričom s najmenej dynamickým poklesom počíta rodinný scenár a naopak, najintenzívnejšie znižovanie počtu týchto domácností je možné očakávať v nerodinnom scenári. Podľa výsledkov prognózy sa zastúpenie trojčlenných cenzových domácností do roku 2040 pravdepodobne zníži zo 17,9 % v roku 2021 na minimálne 16,1 % (rodinný scenár) a maximálne na 14,3 % (nerodinný scenár) v roku 2040. Na veľmi podobnú úroveň by mal klesnúť ich podiel aj podľa stredného scenára (14,7 %). V konštantnom scenári sa očakáva zníženie na úroveň 15,3 % (graf č. 6). Podiel štvorčlenných cenzových domácností sa v roku 2040 pravdepodobne zníži z úrovne 12,2 % v roku 2021 na 9 – 10 %, podľa nerodinného scenára až na 7,7 % (graf č. 7).

Graf č. 6: Podiel domácností s tromi členmi na celkovej počte cenzových domácností v období 2025 – 2040

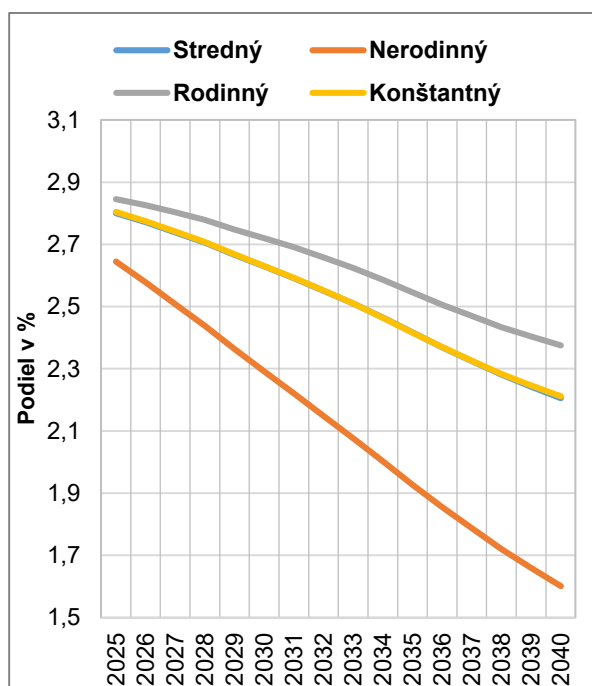
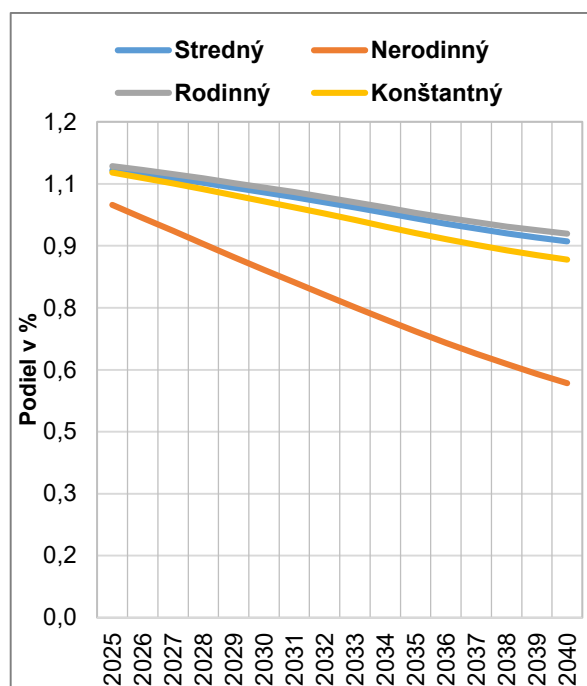

Graf č. 7: Podiel domácností so štyrmi členmi na celkovej počte cenzových domácností v období 2025 – 2040

Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

V prípade najväčších domácností sa očakáva výrazne menšia zmena podielu na celkovej počte cenzových domácností vzhľadom na ich dlhodobu nízku zastúpenie v rámci všetkých domácností. Pri päťčlenných cenzových domácnostiach by sa mal znížiť podiel z 2,9 % na približne 2 % s výnimkou nerodinného scenára, podľa ktorého by to malo byť pod hranicou 2 %, na 1,6 % (graf č. 8). Pri cenzových domácnostiach so šiestimi a viac členmi sa predpokladá zníženie ich podielu na celkovej počte cenzových domácností z 1,1 % na 0,6 – 0,9 % (graf č. 9). Najväčší úbytok sa do konca prognózovaného obdobia očakáva v skupine štvorčlenných a päťčlenných cenzových domácností. Podľa najpravdepodobnejšieho stredného scenára by mohol v oboch skupinách domácností presiahnuť 20 %, v štvorčlenných domácnostiach takmer 25 %. Úbytok trojčlenných domácností a domácností so šiestimi a viac členmi by sa mal za obdobie 2021 – 2040 pohybovať tesne nad hranicou 15 %.

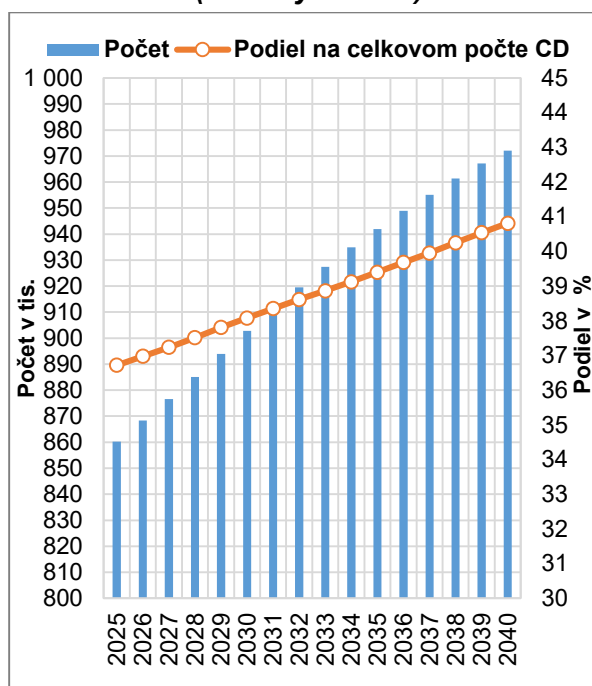
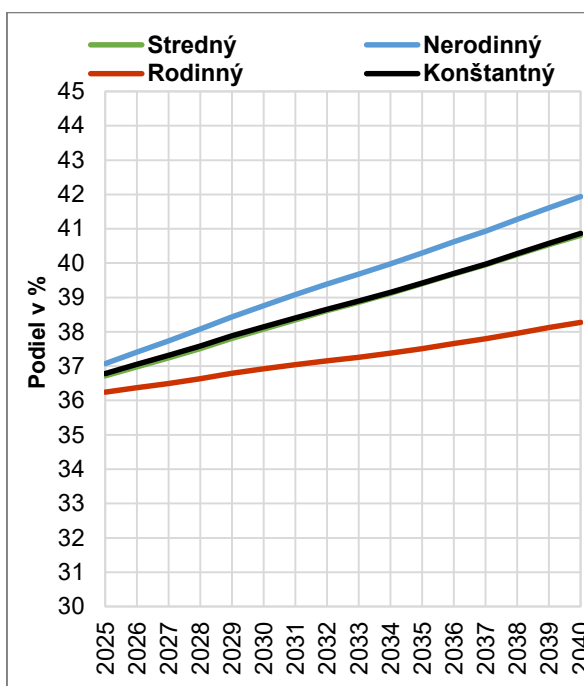
Graf č. 8: Podiel domácností s piatimi členmi na celkovom počte cenzových domácností v období 2025 – 2040**Graf č. 9: Podiel domácností so šiestimi a viac členmi na celkovom počte cenzových domácností v období 2025 – 2040**

Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autor

V dôsledku uvedeného vývoja je pravdepodobné, že sa vzájomný rozdiel v zastúpení menších a väčších cenzových domácností bude zvyšovať. Kým v roku 2021 tvorili cenzové domácnosti s jedným, resp. s dvoma členmi spolu takmer 66 % všetkých cenzových domácností, do roku 2030 ich podiel vzrastie na takmer 70 % a do konca prognózovaného obdobia až na 73 %, podľa nerodinného scenára na takmer 76 % (2040).

5. TYPY CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ

Na Slovensku sa na zvyšovaní počtu cenzových domácností do roku 2040 budú podieľať najmä domácnosti jednotlivcov. V roku 2021 ich počet na Slovensku dosahoval 835,6 tisíca, čo predstavovalo 36 % všetkých cenzových domácností. V roku 2025 by mal podľa stredného scenára počet domácností jednotlivcov dosiahnuť 860-tisíc, v roku 2030 900-tisíc a do konca prognózovaného obdobia 972-tisíc. Na celkovom počte cenzových domácností by sa tak mali v roku 2040 podieľať váhou presahujúcou 40 % (graf č. 10). Takmer identický vývoj je možné očakávať aj v konštantnom scenári. Najdynamickejšie by sa malo zvyšovať zastúpenie domácností jednotlivcov podľa nerodinného scenára, v ktorom sa očakáva, že podiel 40 % v rámci cenzových domácností dosiahnu už v roku 2034 a na konci roka 2040 až 42 %. Najpomalšie by sa mal zvyšovať počet domácností jednotlivcov podľa rodinného scenára (graf č. 11). Ako v jedinom z prognostických scenárov v ňom podiel domácností jednotlivcov vo všetkých cenzových domácnostiach neprekročí 40 %, keďže v roku 2040 by mal dosahovať 38 %.

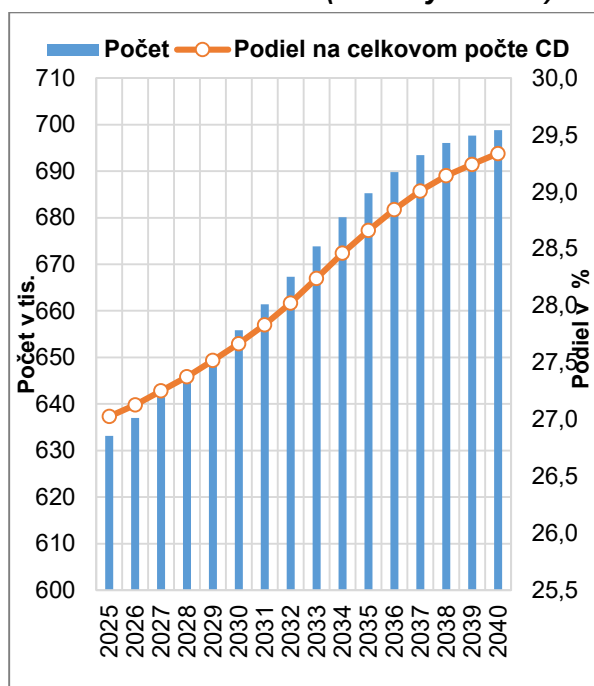
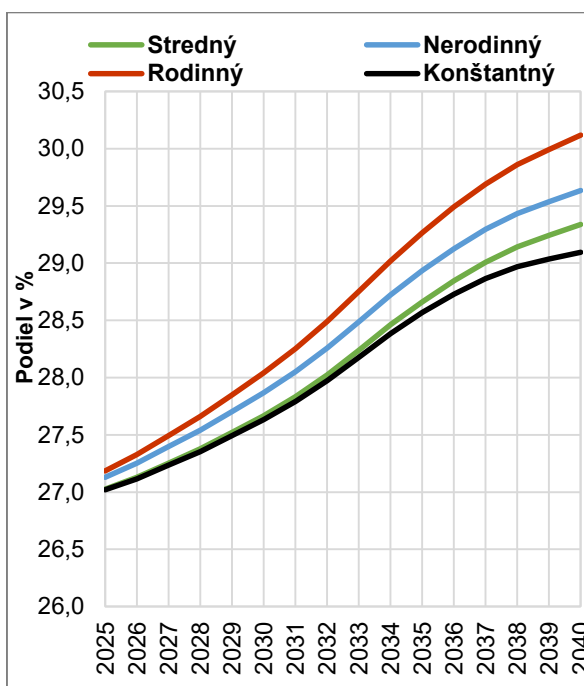
Graf č. 10: Počet a podiel domácností jednotlivcov na Slovensku v období 2025 – 2040 (stredný variant)**Graf č. 11: Podiel domácností jednotlivcov na Slovensku v období 2025 – 2040**

Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

Vo všetkých štyroch prognostických scenároch sa očakáva prírastok domácností jednotlivcov medzi rokmi 2021 a 2040. Najvyšší prírastok o 175-tisíc, resp. o takmer 21 %, sa očakáva podľa nerodinného scenára. Ako v jedinom zo scenárov sa v ňom počíta s nárastom počtu domácností jednotlivcov nad hranicu 1 milióna (1 010 766 domácností) v roku 2040. Naopak, rodinný scenár počíta s najnižším prírastkom, a to o 66-tisíc, resp. o 8 %. Prírastok domácností jednotlivcov o 11,3 tisíca, resp. o 13,6 %, sa očakáva podľa konštantného scenára. Najpravdepodobnejší, stredný scenár, predpokladá zvýšenie počtu domácností jednotlivcov medzi rokmi 2021 a 2040 o 136,5 tisíca, resp. o 16,3 %.

Zmeny v reprodukčnom správaní populácie budú mať zásadný vplyv na budúci vývoj rodinných domácností. Výsledky aktuálnej prognózy ukazujú, že iba v prípade úplných rodín bez závislých detí je možné očakávať zvyšovanie ich počtu a podielu na celkovom počte cenzových domácností. Za hlavný faktor tohto vývoja možno považovať nárast bezdetnosti manželstiev a kohabitácií, čo potvrdzujú aj niektoré výskumy (Potančoková et al., 2008; Šprocha, 2013; Šprocha, 2014). Odkladanie narodenia dieťaťa na neskôr môže do istej miery zvyšovať riziko nenaplnenia rodičovských zámerov, ale aj ovplyvniť rozhodnutie nemať deti vôbec.

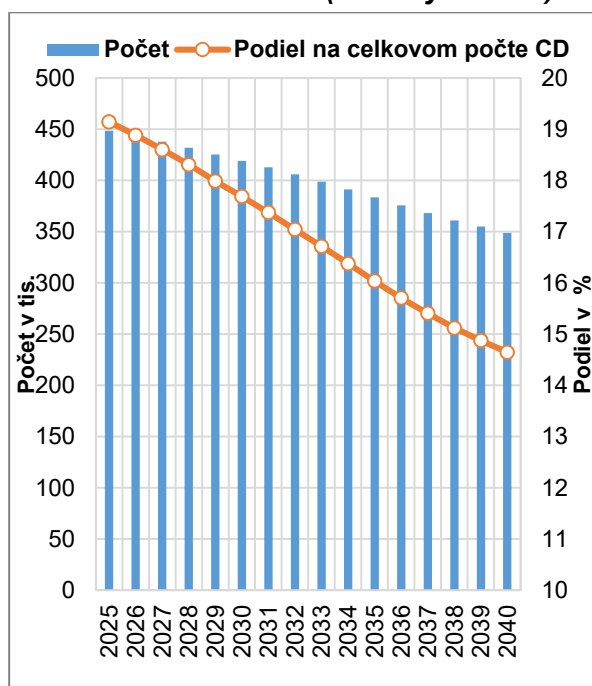
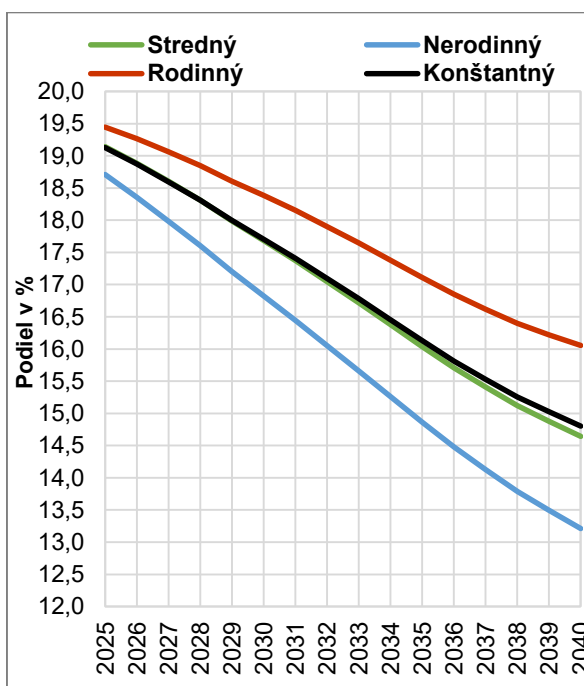
V roku 2021 bolo na Slovensku 618,5 tisíca úplných rodín bez závislých detí. Podľa stredného scenára by sa mal ich počet kontinuálne zvyšovať zo 633-tisíc v roku 2025 na 680-tisíc v roku 2034 a na takmer 700-tisíc na konci prognózovaného obdobia v roku 2040. Váha úplných rodín bez závislých detí by tak mala vzrásť z 27 % v roku 2025 na 29,3 % v roku 2040 (graf č. 12). Ešte väčšie zvýšenie váhy úplných rodín bez závislých detí sa očakáva v rodinnom i nerodinnom scenári, a to na 30,1 %, resp. na 29,6 %. Najmenšie zastúpenie úplných rodín bez závislých detí (29 %) na konci prognózovaného obdobia predpokladá konštantný scenár (graf č. 13).

Graf č. 12: Počet a podiel úplných rodín bez závislých detí na Slovensku v rokoch 2025 – 2040 (stredný variant)**Graf č. 13: Podiel úplných rodín bez závislých detí na Slovensku v rokoch 2025 – 2040**

Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

Prírastok počtu úplných rodín bez závislých detí medzi rokmi 2021 a 2040 sa očakáva vo všetkých scenároch prognózy, najviac, o 95,7 tisíca, resp. o 15,5 %, podľa nerodinného scenára. Podľa neho by mal počet tohto typu domácností v roku 2040 dosahovať 714,3 tisíca. O viac ako 90-tisíc, resp. o 14,7 %, by sa mal zvýšiť počet úplných rodín bez závislých detí aj v rodinnom scenári. Naopak, najmenší prírastok, 57-tisíc, resp. o 9,3 %, sa predpokladá v konštantnom scenári, podľa ktorého by mal v roku 2040 ich počet dosahovať 675,7 tisíca. Najpravdepodobnejší stredný scenár počíta s prírastkom úplných rodín bez závislých detí medzi rokmi 2021 a 2040 o 80,3 tisíca, resp. o 13 %.

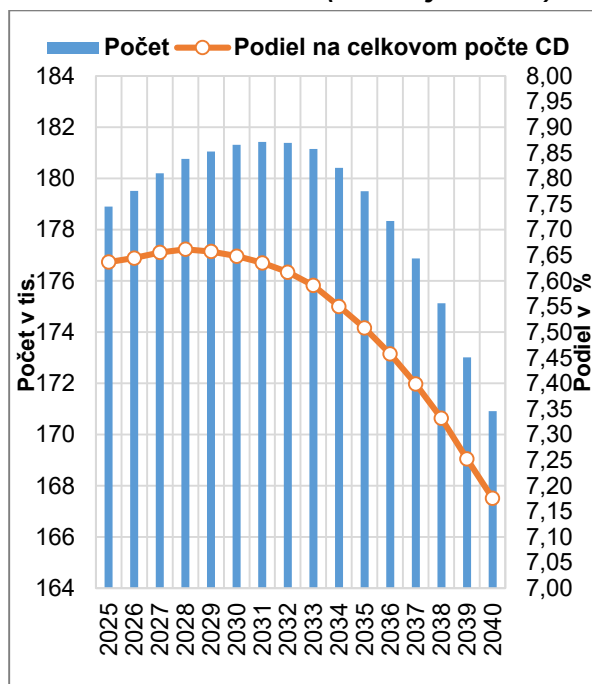
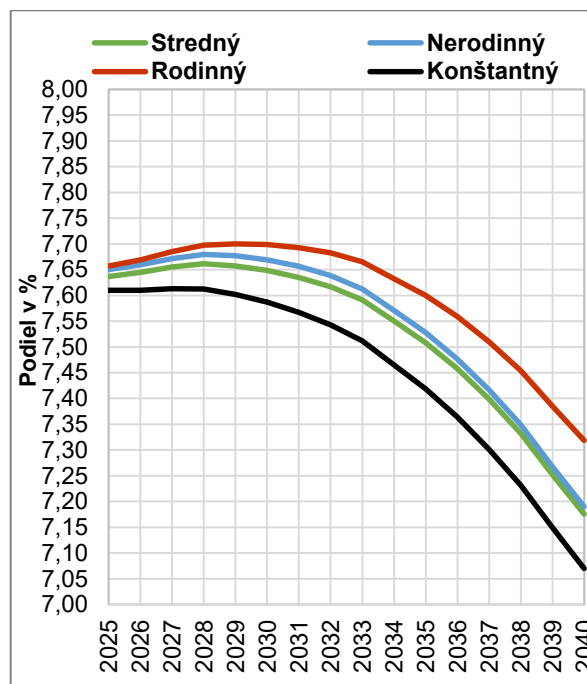
Opačný vývoj sa očakáva v prípade úplných rodín so závislými deťmi. Všetky scenáre predpokladajú, že sa ich počet bude plynulo znižovať. Najpravdepodobnejší vývoj podľa stredného scenára počíta s poklesom z úrovne 460,4 tisíca v roku 2021 na 448-tisíc v roku 2025. V roku 2033 by mal počet úplných rodín so závislými deťmi klesnúť pod 400-tisíc a na konci prognózovaného obdobia (2040) by mal ich počet dosahovať 348,8 tisíca. Ich podiel by sa mal znížiť z takmer 20 % v roku 2021 na 14,6 % v roku 2040 (graf č. 14). Veľmi podobný vývoj sa očakáva v konštantnom scenári, podľa ktorého sa predpokladá v roku 2040 pokles na 14,8 %. Rodinný scenár počíta s poklesom úplných rodín s deťmi na 16 % a podľa nerodinného scenára by mali úplné rodiny s deťmi v roku 2040 tvoriť len 13,2 % všetkých cenzových domácností (graf č. 15). Pri naplnení prognostických scenárov by sa mal úbytok úplných rodín s deťmi za obdobie 2021 – 2040 pohybovať medzi 82-tisíc až 116,6 tisíca domácnosťami, resp. o 17 – 25 %, podľa nerodinného scenára až 142-tisíc, resp. o takmer 31 %.

Graf č. 14: Počet a podiel úplných rodín so závislými deťmi na Slovensku v rokoch 2025 – 2040 (stredný variant)**Graf č. 15: Podiel úplných rodín so závislými deťmi na Slovensku v rokoch 2025 – 2040**

Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

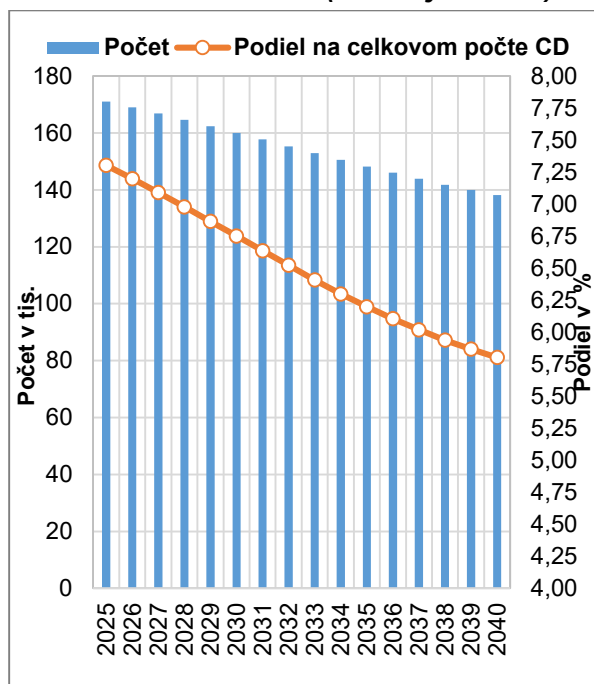
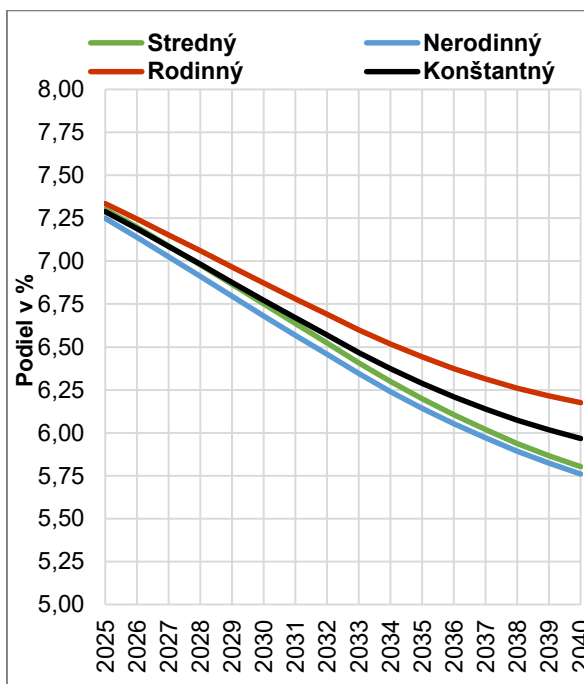
Na Slovensku mali úplné rodiny so závislými deťmi dlhodobo dominantné postavenie v rámci úplných rodinných domácností. Ešte pri sčítaní v roku 2001 tvorili nadpolovičnú väčšinu úplných rodín (55 %). Pri sčítaní v roku 2011 to už bolo tesne pod 50 % (47 %) a výsledky posledného sčítania z roku 2021 ukázali, že rodiny s deťmi tvoria už len 42,7 % z celkového počtu úplných rodinných domácností. Prevala úplných rodín bez detí v rámci úplných rodín spolu sa bude aj naďalej zvyšovať. Do roku 2040 by mal ich podiel vzrásť na minimálne 65 % podľa rodinného scenára a maximálne na 69 % podľa nerodinného scenára. Najpravdepodobnejší stredný a podobne aj konštantný scenár predpokladajú do roku 2040 zvýšenie podielu úplných rodín bez závislých detí na úroveň 66 – 66,7 % v rámci úplných rodinných domácností.

Výsledky aktuálnej prognózy naznačujú, že v blízkej budúcnosti je potrebné počítať aj s poklesom neúplných rodín. Počet neúplných rodín bez závislých detí by však mal spočiatku ešte miernym tempom narastať – zo 176,7 tisíca v roku 2021 na 178,9 tisíca v roku 2025, pričom vyvrcholenie rastu je možné očakávať v prvých rokoch štvrtej dekády nového milénia, v období 2032 – 2033 (stredný scenár). Nasledujúci vývoj by sa mal niesť v podobe pozvoľného kontinuálneho poklesu na necelých 171-tisíc v roku 2040 (graf č. 16). Zastúpenie neúplných rodín bez závislých detí na celkovom počte cenzových domácností by tak malo klesnúť zo 7,6 % v roku 2021 na 7,2 % v roku 2040. Podobný vývoj predpokladajú aj ostatné scenáre (graf č. 17), podľa ktorých by mohol klesnúť podiel neúplných rodín bez detí na minimálne 7,1 – 7,3 %. V uvedenom období je možné očakávať, že dôjde k úbytku počtu neúplných rodín bez závislých detí minimálne o 3,4 tisíca, resp. o 1,9 % (nerodinný scenár). So štvornásobne vyšším úbytkom počtu týchto domácností, o 12,5 tisíca, resp. o 7 %, počíta konštantný scenár. Podľa rodinného scenára je možné očakávať úbytok neúplných rodín bez detí o 4,3 tisíca, resp. o 2,4 %, no s najväčšou pravdepodobnosťou podľa stredného scenára dôjde k úbytku o 5,8 tisíca, t. j. o 3,3 %.

Graf č. 16: Počet a podiel neúplných rodín bez závislých detí na Slovensku v rokoch 2025 – 2040 (stredný variant)**Graf č. 17: Podiel neúplných rodín bez závislých detí na Slovensku v rokoch 2025 – 2040**

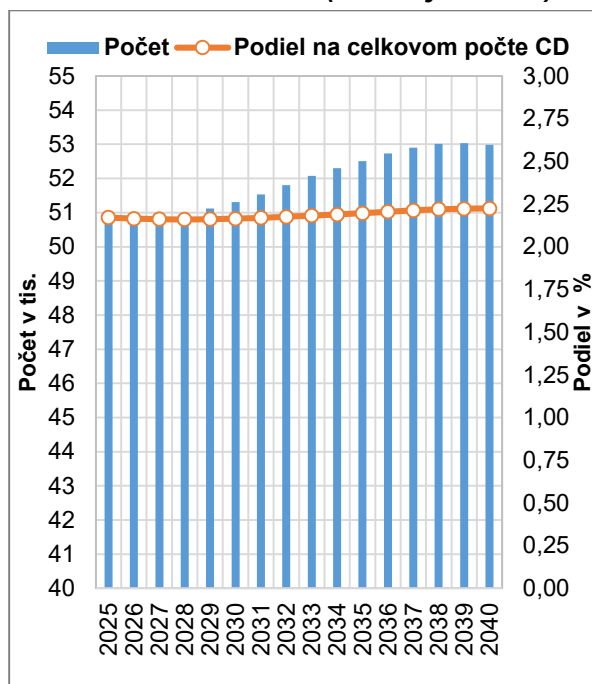
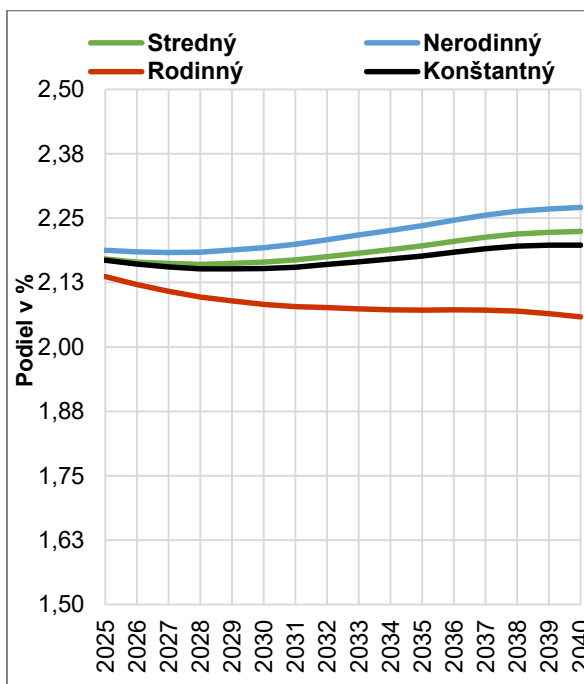
Zdroj: Prognoza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

V prípade neúplných rodín so závislými deťmi sa v nasledujúcich rokoch predpokladá, že nastane znižovanie ich počtu už od začiatku prognózovaného obdobia. Podľa stredného scenára by mal klesnúť počet neúplných rodín s deťmi zo 180,5 tisíca v roku 2021 na 160-tisíc v roku 2030 a do konca prognózovaného obdobia na 138,2 tisíca. V relatívnom vyjadrení pôjde o pokles zo 7,8 % v roku 2021 na 5,8 % v roku 2040 (graf č. 18). Pod 6 % by mal na konci prognózovaného obdobia klesnúť podiel neúplných rodín v rámci cenzových domácností aj podľa nerodinného scenára. Konštantný scenár predpokladá, že by sa ich podiel mohol znížiť na úroveň 6 % a rodinný scenár na 6,2 % (graf č. 19). Podľa najpravdepodobnejšieho stredného scenára by mal úbytok počtu neúplných rodín s deťmi medzi rokmi 2021 a 2040 predstavovať 42-tisíc a tesne pod touto hranicou sa očakáva ich úbytok aj podľa konštantného (41,9 tisíca) a nerodinného scenára (41,7 tisíca). V rodinnom scenári sa očakáva najmenší úbytok domácností neúplných rodín s deťmi, a to o 35-tisíc. V relatívnom vyjadrení by mal pokles počtu neúplných rodín so závislými deťmi predstavovať 23 – 23,5 %, resp. 19,4 % (rodinný scenár).

Graf č. 18: Počet a podiel neúplných rodín so závislými deťmi na Slovensku v rokoch 2025 – 2040 (stredný variant)**Graf č. 19: Podiel neúplných rodín so závislými deťmi na Slovensku v rokoch 2025 – 2040**

Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

Viacčlenné nerodinné domácnosti majú v cenzových domácnostiach najmenšie zastúpenie a ani v budúcnosti sa neočakáva, že v tomto smere dôjde k nejakej významnej zmene. V roku 2021 s počtom 52,5 tisíca tvorili 2,3 % z celkového počtu cenzových domácností. Do roku 2025 by mal ich počet mierne klesnúť na necelých 51-tisíc a na tejto úrovni zotrvať až do konca tretej dekády nového milénia (stredný scenár). Začiatok štvrtej dekády by mal priniesť pozvoľný a veľmi mierne rastúci trend k úrovni 53-tisíc v roku 2035 a po zvyšok prognózovaného obdobia sa očakáva, že počet viacčlenných nerodinných domácností zostane stabilizovaný na tejto úrovni (graf č. 20). Veľmi podobný vývoj sa očakáva aj v ostatných scenároch prognózy. Rozdiel v zastúpení viacčlenných nerodinných domácností v rámci cenzových domácností do roku 2040 podľa jednotlivých scenárov je minimálny. Z relatívneho pohľadu by mal byť podiel tohto typu domácností vo všetkých cenzových domácnostiach po celé prognózované obdobie stabilizovaný medzi 2,1 – 2,3 % (graf č. 21). V porovnaní s výsledkami sčítania v roku 2021 sa v strednom scenári prognózy očakáva zvýšenie počtu viacčlenných nerodinných domácností len o 510, resp. o necelé 1 %, na 53-tisíc v roku 2040. Prírastok o 2,3 tisíca, resp. o 4,3 %, na 54,7 tisíca za rovnaké obdobie predpokladá aj nerodinný scenár. Zvyšné dva scenáre počítajú s ich úbytkom, a to o 7,6 tisíca, resp. o 7,6 %, v rodinnom scenári a o 1,4 tisíca, resp. o 2,7 %, v konštantnom scenári. V roku 2040 by ich počet klesol na 48,5 tisíca, resp. na 51-tisíc domácností.

Graf č. 20: Počet a podiel viacčlenných nerodinných domácností na Slovensku v rokoch 2025 – 2040 (stredný variant)**Graf č. 21: Podiel viacčlenných nerodinných domácností na Slovensku v rokoch 2025 – 2040**

Zdroj: Prognóza vývoja cenzových domácností do roku 2040; výpočty autora

6. ZÁVER

Prognóza vývoja cenzových domácností predpokladá, že ich počet bude v blízkej budúcnosti naďalej rásť vo všetkých scenároch. Prebiehajúce zmeny v reprodukčnom správaní obyvateľstva spolu s populačnými úbytkami však spôsobia, že tento rast sa postupne zastaví a neskôr dôjde k jeho obratu. Najviac vzrastie počet cenzových domácností podľa nerodinného scenára, podľa ktorého by mal ich počet dosiahnuť maximum v roku 2037 (2 412,7 tisíca cenzových domácností). Druhý najintenzívnejší rast sa predpokladá v strednom, zároveň najpravdepodobnejšom scenári, kde by počet domácností mal v roku 2036 dosiahnuť 2 391,4 tisíca. Vo zvyšných dvoch scenároch sa očakáva menej dynamický vývoj. V rodinnom scenári sa rast zastaví už v roku 2034 pri počte 2 380,2 tisíca domácností a v konštantnom scenári ešte o rok skôr. Ako v jedinom z prognostických scenárov v ňom počet cenzových domácností v porovnaní s rokom 2021 klesne.

Charakteristickým znakom vo vývoji cenzových domácností je, že dochádza k postupnému znižovaniu ich veľkosti. Klesá podiel viacčlenných domácností a naopak, rastie zastúpenie domácností s menším počtom členov. Trend zmenšovania cenzových domácností na Slovensku bude s veľkou pravdepodobnosťou pokračovať aj v nasledujúcich rokoch. Do konca roka 2040 sa priemerná veľkosť cenzovej domácnosti zníži minimálne o 0,11 osoby (v rodinnom scenári) a maximálne o 0,25 osoby (v nerodinnom scenári). Ako v jedinom zo scenárov sa v ňom očakáva pokles priemernej veľkosti cenzovej domácnosti pod 2 osoby, na 1,95 osoby. Naďalej bude platiť, že čím väčší je priemerný počet členov domácnosti, tým menej je takýchto domácností, a tým nižší je ich podiel na celkovom počte. Rast počtu a podielu sa predpokladá najmä v jednočlenných a dvojčlenných domácnostiach, naopak, domácností s tromi a viac členmi bude pravdepodobne ubúdať.

Významné zmeny sa očakávajú aj v štruktúre cenzových domácností podľa typu. Domácnosti jednotlivcov predstavujú typ, pri ktorom sa predpokladá najdynamickejší rast počtu aj podielu, pričom svoje dominantné postavenie v rámci cenzových domácností na Slovensku si v najbližších dvoch desaťročiach ešte posilnia. Takýto trend vývoja sa očakáva vo všetkých scenároch prognózy, ktoré s výnimkou rodinného predpokladajú, že ich podiel na celkovom počte cenzových domácností do roku 2040 vzrastie na 41 – 42 %. Druhým najpočetnejším typom zostanú úplné rodinné domácnosti bez závislých detí. Všetky scenáre predpokladajú ich rast v nasledujúcich rokoch, pričom na konci prognózovaného obdobia by mali tvoriť približne 30 % všetkých domácností. Naopak, v prípade úplných rodín so závislými deťmi sa v roku 2040 očakáva pokles ich podielu pod 15 %, v rodinnom scenári na 16 %. Klesajúci trend možno očakávať aj pri neúplných rodinách, výraznejšie pri neúplných rodinách so závislými deťmi, ktorých podiel by mal do konca roka 2040 klesnúť na úroveň okolo 6 %, podľa nerodinného a stredného scenára dokonca pod 6 %. Budúci vývoj rodinných domácností bude pravdepodobne sprevádzať prehlbovanie rozdielov medzi rodinami s deťmi a bez detí, a to v neprospech rodín s deťmi – bez ohľadu na to, či pôjde o úplnú alebo neúplnú rodinnú domácnosť. Vývoj viacčlenných nerodinných domácností na Slovensku by mal v nasledujúcich rokoch prebiehať bez výraznejších zmien, pričom ich podiel by mal počas celého prognózovaného obdobia stagnovať na úrovni 2 %.

Príspevok vznikol v rámci projektu APVV–23-0062 Depopulácia a destabilizácia? Prognózy a simulácie demografického vývoja SR do konca 21. storočia a modelovanie jeho vybraných dopadov.

LITERATÚRA

- Jurčová, D. (2005). *Slovník demografických pojmov*. INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky.
- Pilinská, V., Šprocha, B., Šprochová, M., & Vaňo, B. (2024). *Prognóza vývoja cenzových domácností na Slovensku a v jeho regiónoch do roku 2040*. INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky.
- Potančoková, M., Vaňo, B., Pilinská, V., & Jurčová, D. (2008). Slovakia: Fertility between tradition and modernity. *Demographic Research*, 19(25), 973-1018. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.25>
- Šprocha, B. (2013). Odkladanie a rekuperácia generačnej plodnosti žien na Slovensku. *Forum Statisticum Slovacum*, 9(1), 104-113.
- Šprocha, B. (2014). Odkladanie a rekuperácia plodnosti v kohortnej perspektíve v Českej republike a na Slovensku. *Demografie*, 56(3), 219-233.
- Štatistický úrad SR. (2025a). *Údaje z minulých sčítaní od 1991: Výsledky SODB 2011*. <https://www.scitanie.sk/o-scitani/udaje-z-minulych-scitani-od-1991>
- Štatistický úrad SR. (2025b). *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021*. <https://www.scitanie.sk/>

RESUMÉ

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov na Slovensku predstavuje jediný reprezentatívny zdroj údajov o domácnostiach. Cenzové domácnosti sú jedným z typov zisťovaných domácností, ktoré tvoria osoby spoločne hospodáriace a žijúce v jednom byte na základe rodinných alebo iných vzťahov. V sčítaní sa zisťujú údaje o počte cenzových domácností podľa počtu členov a typu cenzovej domácnosti, ktoré tvoria vstupné údaje na výpočet prognózy.

Prognóza vývoja cenzových domácností na Slovensku do roku 2040 vychádza z výsledkov SODB 2021. Hlavným cieľom príspevku bola analýza výsledkov prognózy cenzových domácností zameraná na budúci vývoj ich počtu, veľkosti a štruktúry.

Na očakávaný vývoj cenzových domácností bude mať zásadný vplyv populačný vývoj. Sobášnosť, rozvodovosť, pôrodnosť bezprostredne vplyvajú na počet a štruktúru cenzových domácností. Nepriamo sa na ich tvorbe a rozpade podieľajú aj ďalšie, tzv. nedemografické vplyvy (ekonomické a bytové podmienky, životný štýl...), ktoré pôsobia na rodinné správanie, na spolužitie a spoločné hospodárenie v domácnostiach. Týka sa to najmä vývoja viacčlenných nerodinných domácností a domácností jednotlivcov.

Hlavným trendom vo vývoji cenzových domácností v nasledujúcich rokoch bude spomaľovanie a zastavenie rastu a následný pokles ich počtu. Znižovanie počtu obyvateľstva prispeje k zmenšovaniu ich priemernej veľkosti. Prejaví sa to zmenšovaním podielu viacčlenných domácností a zvyšovaním počtu a podielu domácností jednotlivcov. Práve v ich prípade očakávame, že porastú dynamickým tempom a budú predstavovať dominantný typ cenzových domácností.

Rastúci trend sa predpokladá aj pri úplných rodinách bez závislých detí. Pri ostatných typoch cenzových domácností prognóza počíta so znižovaním ich podielu v priebehu prognózovaného obdobia. Iba v prípade viacčlenných nerodinných domácností sa v najbližších rokoch neočakávajú zásadné zmeny. Ich podiel na celkovom počte cenzových domácností by mal stagnovať na úrovni okolo 2 %.

RESUME

The Population and Housing Census in Slovakia represents the only representative source of data on households. Census households are one of the types of surveyed households, consisting of persons handling shared responsibilities and living together in a single dwelling, based on family or other relationships. The census collects data on the number of census households by household size and type, which serve as input data for the calculation of projections.

The projection of the development of census households in Slovakia up to 2040 is based on the results of the 2021 Population and Housing Census. The main goal of the paper was to analyse the results of the census household projection, focusing on the future development of their number, size, and structure.

The expected development of census households will be significantly influenced by population development. Development of marriage, divorce and fertility rate directly affect the number and structure of census households. In addition, other so-called non-demographic factors (such as economic and housing conditions, lifestyle, etc.) indirectly contribute to the formation and dissolution of households, as they influence family behaviour, cohabitation, and shared household management. This applies especially to the development of multi-person non-family households and single-person households.

The main trend in the development of census households in the consecutive years will be a slowdown and consequent drop in their growth, followed by a gradual decline in their number. The population decline will contribute to a reduction in the average household size. This will be reflected in a decreasing share of multi-person households and an increasing number and share of single-person households. In their case, we expect their dynamic growth, and will represent the dominant type of census households.

An upward trend is also anticipated for complete families without dependent children. In case of other types of census households, the projection assumes a decline in their share over the forecast period. Only in the case of multi-person non-family households are no significant changes expected in the coming years. Their share of the total number of census households should stagnate at around 2 %.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Mgr. Viera Pilinská vyštudovala Prírodovedeckú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, odbor environmentalistika. Od roku 1996 pracovala ako odborná radkyňa v sekcii sociálnej štatistiky a demografie Štatistického úradu SR. Od roku 2003 pracuje v INFOSTAT-e vo Výskumnom demografickom centre. Vo svojej výskumnej práci sa zaoberá hlavne vekovým zložením obyvateľstva a populačným starnutím.

KONTAKT

pilinska@infostat.sk

Andrej CHROMEČEK, Kristián ÓVÁRI
Štatistický úrad Slovenskej republiky

OD KOMBINOVANÉHO SČÍTANIA K REGISTROVÉMU: MOŽNOSTI A LIMITY TVORBY DOMÁCNOSTÍ

FROM COMBINED CENSUS TO REGISTERS: POSSIBILITIES AND LIMITS OF HOUSEHOLD CONSTRUCTION

ABSTRAKT

Rodiny sú najprirodzenejšími sociálnymi spoločenstvami obyvateľstva. Takmer každý z nás sa do nejakej rodiny narodil, vyrastal v nej a následne si vlastnú rodinu založil. Rodinné spoločenstvá plnia celý rad dôležitých funkcií: reprodukčnú, ekonomickú, emocionálnu, socializačnú, ochrannú či edukačnú. Nie náhodou sa preto rodiny často označujú za základný kameň spoločnosti. Fenomén rodinného správania je preto v pozornosti demografov, sociológov, ale aj širokej verejnosti. Vďaka tomu údaje o premenách rodinného správania, štruktúrach domácností či o počte detí v rodinách a mimo nich patria k jedným z najviac reflektovaných vo vedeckom, ale aj spoločenskom diskurze. Cieľom príspevku je preskúmať možnosť tvorby cenzových domácností výlučne z administratívnych zdrojov údajov a odpovedať na otázku, či je naďalej potrebné získavať tieto informácie priamo od obyvateľov raz za desať rokov z národného cenzu.

ABSTRACT

Families are the most natural social communities of the population. Almost every one of us was born into a family, grew up in it, and subsequently founded our own family. Family collectivities fulfill a number of important functions: reproductive, economic, emotional, socializing, protective, or educational. It is no coincidence that families are often referred to as the cornerstone of society. The phenomenon of family behavior is therefore in the focus of demographers, sociologists, and the general public. Therefore, data on changes in family behavior, household structures, or the number of children in and outside families are among the most reflected in scientific and social discourse. The aim of this paper is to examine the possibility of creating census households exclusively from administrative data sources and to answer the question of whether it is still necessary to obtain this information directly from the residents once every ten years from the national census.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

bytová domácnosť, cenzová domácnosť, rodina, sčítanie obyvateľov, domov a bytov

KEY WORDS

dwelling household, census household, family, population and housing census

1. ÚVOD

Jedným zo základných výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov sú údaje o počtoch a štruktúre rodín a domácností. Pri sčítaní v roku 2021 sa zisťovali charakteristiky o dvoch kategóriách domácností, a to bytových a cenzových. Údaje o bytových domácnostiach slúžia najmä na hodnotenie úrovne bývania, zatiaľ čo dáta za cenzové domácnosti poskytujú jedinečné informácie o rodinnom správaní. Bytovú

domácnosť tvoria všetky osoby, ktoré spoločne obývajú jeden byt, tzn. každý obývaný byt predstavuje jednu bytovú domácnosť. Bytová domácnosť môže byť identická s cenзовou domácnosťou alebo jedna bytová domácnosť môže byť rozdelená na viac cenзовých domácností.

Cenzovú domácnosť tvoria osoby, ktoré spoločne obývajú jeden byt, a je vyčlenená na základe vzájomných rodinných alebo príbuzenských vzťahov. Cenzové domácnosti je možné členiť na rodinné a nerodinné cenзовé domácnosti, pričom rodinná cenзовá domácnosť je tzv. nukleárna rodina. Nukleárna rodina označuje najužšiu rodinu, ktorej členovia žijú v jednej domácnosti. Pozostáva z jedného z nasledujúcich typov: manželský alebo kohabitujúci pár bez detí; manželský alebo kohabitujúci pár s jedným alebo viacerými deťmi; otec s jedným alebo viacerými deťmi; matka s jedným alebo viacerými deťmi. Nerodinné cenзовé domácnosti ďalej rozdeľujeme na viacčlenné domácnosti bez priamych rodinných vzťahov, domácnosti jednotlivcov a kolektívne a inštitucionálne domácnosti (obrázok č. 1). Hlavné kritériá cenзовой domácnosti sú teda spoločné bývanie a rodinné/príbuzenské vzťahy. Cenzové domácnosti sú najmenšími sociálnymi kolektívami, ktoré je možné v SR analyzovať. Cenzové domácnosti sú typom domácností umožňujúcim detailný pohľad na štruktúru súžitia obyvateľov v rodinách, prípadne v iných nerodinných domácnostiach. Vyčerpávajúco sa zisťujú jedine v národnom cenze každých desať rokov. Sú preto najdôležitejším zdrojom informácií o rodinách a poskytujú zatiaľ nenahraditeľné informácie na výskum rodinného spolužitia, demografického a reprodukčného správania populácie.

Tento príspevok sa venuje primárne cenзовým domácnostiam. V druhej kapitole je opísaný spôsob tvorby cenзовých domácností počas Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 na Slovensku, a to osobitne podľa trvalého a súčasného pobytu. Tretia kapitola sa zameriava na analýzu rozdielov medzi cenзовými domácnosťami vytvorenými na základe týchto dvoch pobytových konceptov. Posledná kapitola sa venuje úvahám o kvalite údajov a nožnej udržateľnosti tvorby cenзовých domácností v mimocenzálnom období.

Obrázok č. 1: Typy cenзовých domácností

Zdroj: vlastné spracovanie podľa SODB 2021

2. POSTUP TVORBY CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ

V kontexte tvorby cenzových domácností môžeme rozdeliť typy údajov na údaje získané zo sčítacích formulárov a údaje získané z administratívnych zdrojov údajov.

2.1. ÚDAJE ZO SČÍTACIEHO FORMULÁRA

Sčítanie na Slovensku v roku 2021 bolo prvýkrát plne elektronické bez použitia papierových formulárov. Zároveň bolo prvým integrovaným sčítaním, čo znamená, že sa využila kombinácia údajov získaných z administratívnych zdrojov s údajmi získanými priamo od obyvateľov. Pri tomto sčítaní sa zaviedol aj koncept tzv. súčasného pobytu, ktorý obyvatelia vypĺňali sami v sčítacom formulári. Súčasný pobyt vyjadruje stále bydlisko, na ktorom obyvateľ nemusí byť prihlásený na trvalý pobyt (de facto pobyt). Miesto súčasného pobytu môže byť zhodné s trvalým pobytom alebo odlišné ako miesto trvalého pobytu (miesto registrovaného bydliska z registra fyzických osôb – de jure pobyt). V sčítacích formulároch v rámci súčasného a trvalého pobytu sa zisťovalo aj číslo bytu, ktoré malo slúžiť na správne zaradenie jednotlivých obyvateľov do prislúchajúcich bytových jednotiek, a teda aj na správne zaradenie obyvateľov do cenzovej domácnosti. Pre tvorbu cenzových domácností z údajov sčítania bola kľúčová informácia o vzájomných vzťahoch medzi osobami. V elektronickom sčítacom formulári respondenti odpovedali na otázku *S ktorými osobami bývate v mieste Vášho súčasného bydliska?* Bolo možné uviesť odpovede *bývam sám* alebo *nebývam sám*. Pokiaľ si respondent zvolil druhú možnosť, mal následne na výber z 24 možností vzťahov k spolubývajúcim osobám (obrázok č. 2).

Obrázok č. 2: Vzor otázky zo sčítacieho formulára

S ktorými osobami bývate v byte v mieste Vášho súčasného bydliska?

Ak ste žili s deťmi a/alebo vnúčatami, uveďte ich počet. Uveďte stav platný k 1. 1. 2021

bývam sám

nebývam sám

bývam s:	
☐ manžel	☐ manželka
☐ otec	☐ matka
☐ syn	☐ dcéra
☐ brat	☐ sestra
☐ svokor	☐ svokra
☐ zať	☐ nevesta
☐ starý otec	☐ stará matka
☐ vnuk	☐ vnučka
☐ prastarý otec	☐ prastará matka
☐ pravnuk	☐ pravnučka
☐ iný príbuzný (napríklad ujo, teta, bratranec, švagor, švagriná)	☐ kohabitujúci partner (druh)
☐ kohabitujúci partner (družka)	☐ osoba bez príbuzenského vzťahu

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2021

2.2. ÚDAJE Z ADMINISTRATÍVNYCH ZDROJOV

Najdôležitejším zdrojom na tvorbu cenzových domácností sa ukázali rodinné vzťahy z registra fyzických osôb, ktorý obsahuje rozsiahlu maticu najbližších rodinných vzťahov ako rodič – dieťa a manžel – manželka. Teda väčšina osôb je prepojených so svojimi rodičmi, deťmi, prípadne manželským partnerom. Ďalším kľúčovým údajom, ktorý sa získal z administratívnych zdrojov údajov, je číslo bytu priradené k danému obyvateľovi. Údaj sa získal jednak z registra fyzických osôb, v ktorom bola vyplnenosť a kvalita tejto premennej relatívne nízka z dôvodu nepovinného zadania tohto údaju obyvateľom, a tiež z katastra nehnuteľností, v ktorom vlastníci mali uvedené príslušné

číslo bytu (obrázok č. 3). Aj keď v katastri je vyplnenosť čísla bytu nízka, jeho informačná hodnota je vysoká, keďže vlastníci majú povinnosť uviesť správne číslo bytu.

Obrázok č. 3: Použité zdroje a premenné pri tvorbe cenзовých domácností

Zdroje a premenné (domy s viacerými bytmi)	Trvalý pobyt	Vyplnenosť - % osôb bývajúcich v domoch s viacerými bytmi	Rozdielny trvalý a súčasný pobyt	Vyplnenosť - % osôb bývajúcich v domoch s viacerými bytmi
Register fyzických osôb				
rodinné vzťahy	✓	83.9 %	✓	79.9 %
číslo bytu (iba budovy s viacerými bytmi)	✓	33.6 %	✗	-
Kataster				
číslo bytu (iba budovy s viacerými bytmi)	✓	20.0 %	✗	-
Sčítací formulár				
číslo bytu	✓	76.8 %	✓	72.7 %
vzťahy medzi osobami bývajúcimi v 1 byte	✗		✓	92.5 %

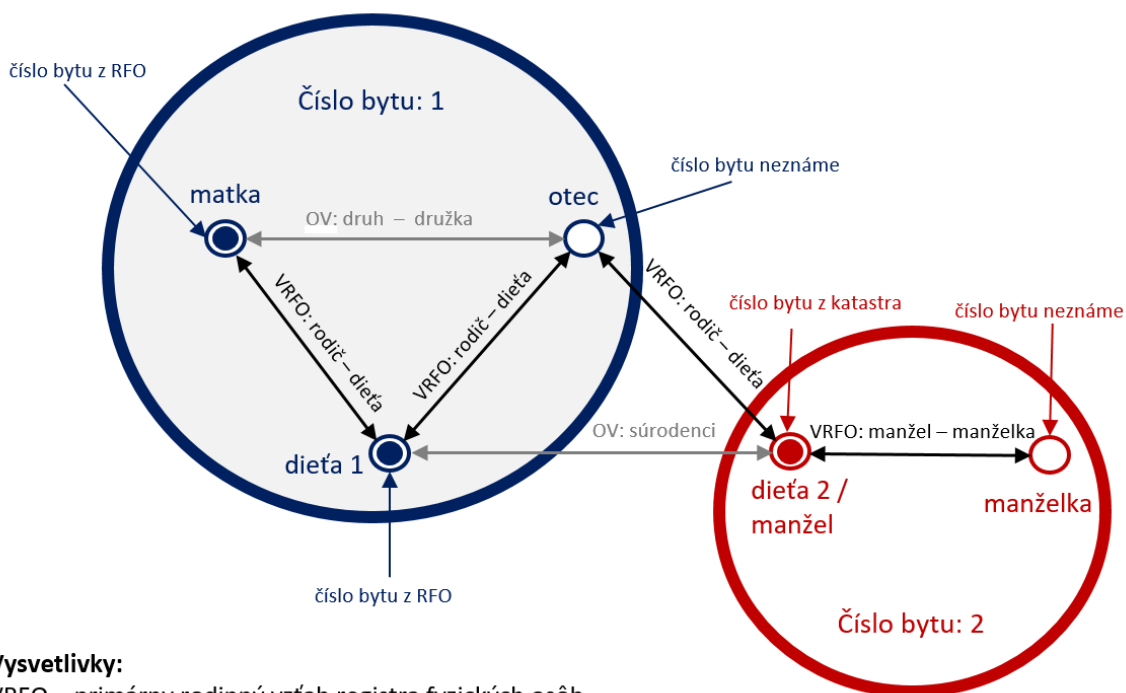
Zdroj: vlastné spracovanie podľa SODB 2021

2.3. TVORBA BYTOVÝCH A CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ PODĽA SÚČASNÉHO A TRVALÉHO POBYTU

Na základe výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021 sa vytvorili domácnosti podľa súčasného pobytu, ktorý odráža reálne miesto bydliska obyvateľov a nebolo by možné ho určiť bez sčítacích formulárov. Paralelne sa však rovnakým spôsobom spracovali aj cenзовé domácnosti na základe registrového trvalého pobytu obyvateľa bez jednotlivých premenných získaných z elektronického zberu Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021. Cieľom bolo porovnať tieto dva dátové súbory a posúdiť ich mieru zhody, ako aj potenciál ich udržateľnej aktualizácie v budúcnosti výlučne na základe registrových údajov.

Ako sme už spomenuli v úvode, základom tvorby oboch typov cenзовých domácností (na základe trvalého alebo súčasného pobytu) bolo vytvorenie bytových domácností. Bytové domácnosti boli vytvorené hlavne pomocou rodinných vzťahov a rovnakého čísla bytu respondentov na tom istom adresnom bode. Primárne sa používala matica rodinných vzťahov z registra fyzických osôb (rodič – dieťa, manžel – manželka). Z týchto základných vzťahov boli odvodené ďalšie príbuzenské vzťahy medzi osobami, ako súrodenci, starí rodičia – vnúčatá, strýko/teta – synovec/neter atď. Vytvorili sa skupiny širších rodín, ku ktorým sa mohli pričleniť ďalšie osoby, prípadne mohli byť rozdelené do dvoch či viac bytov, a to na základe údajov o čísle bytov (obrázok č. 4).

Obrázok č. 4: Ilustračný príklad tvorby domácností v domoch s viacerými bytmi

Vysvetlivky:

VRFO – primárny rodinný vzťah registra fyzických osôb

OV – odvodený vzťah z VRFO

Číslo bytu – číslo bytu z katastra nehnuteľností alebo z registra fyzických osôb

Zdroj: vlastné spracovanie podľa SODB 2021

Po tvorbe bytových domácností bolo možné rozčleniť osoby v byte do jednotlivých cenзовých domácností. Pri tvorbe cenзовých domácností na súčasný pobyt hrali kľúčovú úlohu vzťahy zo sčítacieho formulára, ako aj rodinné vzťahy z registra. Pri vytváraní cenзовých domácností na trvalý pobyt to bolo výlučne z administratívnych zdrojov údajov, primárne z registra fyzických osôb. Čo sa týka vzťahov zo sčítacích formulárov, každý obyvateľ mal možnosť označiť svoj príbuzenský alebo iný vzťah ku všetkým ostatným členom bytovej domácností (obrázok č. 2). Pri niektorých vzťahoch ako syn, dcéra, brat, sestra, starý otec, stará matka, osoba bez príbuzenských vzťahov a iné respondent zadal aj počet osôb, ku ktorým má daný vzťah v byte. Vo formulári sa nezisťovala žiadna priama identifikácia týchto spolubývajúcich osôb, preto na základe týchto vzťahov boli následne medzi jednotlivými osobami vytvorené tzv. zrkadlové vzťahy. Napríklad k osobe, ktorá uviedla, že býva s manželom a synom, sa hľadala osoba v tom istom adresnom bode, ktorá uviedla, že býva s manželkou a synom, ako aj osoba, ktorá býva s otcom a matkou. Pri nekompletnosti týchto vzájomných vzťahov sa vzťahy overovali a dopĺňali vzťahmi z administratívnych registrov. Po identifikovaní vzájomných príbuzenských a rodinných vzťahov medzi jednotlivými osobami sa osoby na základe nich roztriedili do jednotlivých typov cenзовých domácností (obrázok č. 1).

Osobitne možno spomenúť identifikáciu kohabitantských zväzkov. Pri tvorbe cenзовých domácností podľa súčasného pobytu sa vzťahy kohabitantov získali primárne zo sčítacieho formulára. Obyvatelia v kohabitantskom vzťahu sa navzájom v rámci cenзовой domácnosti označili ako druh/družka, druh/druh alebo družka/družka. Z registra ich bolo možné získať len vtedy, ak mali spoločné dieťa (obrázok č. 4).

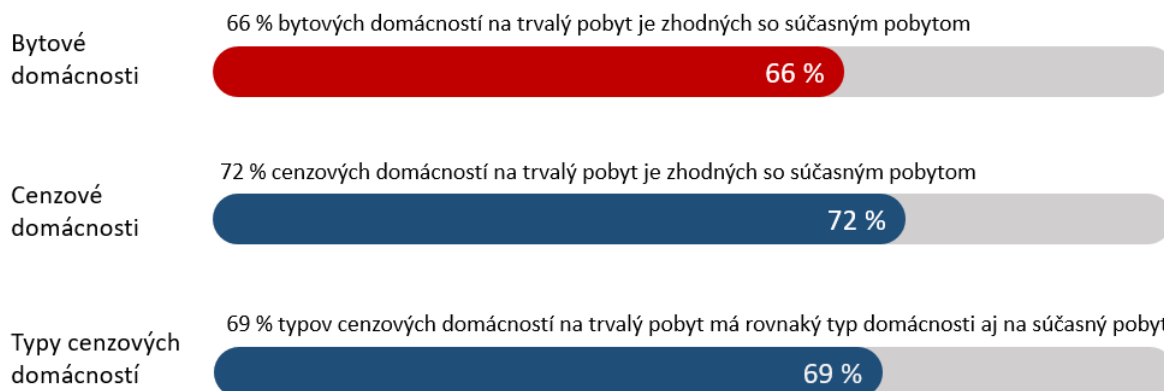
3. LIMITÁCIE VZÁJOMNEJ KOHERENTNOSTI DOMÁCNOSTÍ NA TRVALÝ A SÚČASNÝ POBYT A POROVNANIE VÝSLEDKOV ZA DOMÁCNOSTI

Hlavným zdrojom rozdielov medzi domácnosťami vytvorenými na oba typy pobytov je to, že množiny obyvateľov podľa jednotlivých typov pobytu sú odlišné. V Slovenskej republike malo k 1. 1. 2021 trvalý pobyt spolu 5 449 270 obyvateľov. Tento počet je možné udržateľne aktualizovať na základe administratívnych zdrojov vychádzajúcich z demografickej bilancie. Súčasný pobyt ako reálne miesto bývania na Slovensku malo k rovnakému dátumu 5 233 612 obyvateľov. Keďže miesto súčasného pobytu možno získať iba pomocou sčítania obyvateľov domov a bytov, táto premenná sa dá aktualizovať iba raz za 10 rokov. Na území Slovenskej republiky má rozdielny súčasný a trvalý pobyt 573 058 obyvateľov, pričom ako sme spomenuli, súčasný pobyt nie je možné zistiť ani aktualizovať z administratívnych zdrojov. Ďalších 264 269 obyvateľov má síce trvalý pobyt na Slovensku, ale ich súčasné miesto reálneho pobytu bolo v zahraničí. Poslednou skupinou je 48 611 obyvateľov, ktorí mali súčasný pobyt na území Slovenska, ale zároveň tu nemali trvalý pobyt (Óvári & Kočiš, 2023). V dôsledku spomínaných odlišných trvalých a súčasných pobytov časti obyvateľov, keď tá istá osoba môže bývať s inými osobami na oba druhy pobytu, vo výsledku vytvorí cenzové domácnosti s inými osobami a nezriedka aj odlišný typ cenzovej domácnosti pre každý typ pobytu. Preto pri diseminácii boli uprednostnené cenzové domácnosti na súčasný pobyt, ktoré sú vytvorené na základe reálneho miesta bývania a reálnych vzťahov obyvateľov.

Okrem nezhody medzi oboma druhmi pobytu časti obyvateľov Slovenska je problémom zachytiť pri trvalom pobyte neregistrované kohabitantské vzťahy medzi obyvateľmi. Na Slovensku doposiaľ neexistuje žiaden inštitút umožňujúci formalizovať a legalizovať vzťahy kohabitujuúcich párov, a preto ich nie je možné zistiť z registrov na trvalý pobyt. Jedinou výnimkou sú kohabitujujúce páry osôb opačného pohlavia, ktoré bývajú spolu, pričom majú aspoň jedno spoločné dieťa, podľa ktorého im vieme tento druh vzťahu nepriamo odvodiť. Kohabitácie párov rovnakého pohlavia sú pomocou registrov na trvalý pobyt tiež neidentifikovateľné, keďže na Slovensku neexistuje doposiaľ žiadna legislatívna úprava, akými sú registrované partnerstvo alebo manželstvo osôb rovnakého pohlavia, ktorá by týmto osobám umožnila svoj vzťah sformalizovať.

Približne 2/3 bytových domácností je úplne totožných na trvalý a súčasný pobyt. To znamená, že na oba typy pobytov býva v rovnakom spoločnom byte rovnaký počet tých istých osôb. Cenzové domácnosti vytvorené podľa oboch druhov pobytov na 72 % tvoria rovnaké osoby v rovnakom byte, ktoré však môžu patriť do odlišného typu cenzovej domácnosti pri každom druhu pobytu. Cenzové domácnosti, ktoré na oba typy pobytu tvoria rovnaké osoby bývajúce spolu v rovnakom byte a tvoriace rovnaký typ cenzovej domácnosti, sú zhodné na 69 % (obrázok č. 5). Rozdiel medzi poslednými dvoma spomenutými kategóriami je spôsobený tým, že na trvalý pobyt z registrov nie je možné zistiť vzťahy medzi kohabitujuúcimi párami, pokiaľ nemajú spoločného potomka. Preto osoby žijúce v neformálnom zväzku bez spoločných detí tvoria na trvalom pobyte iný druh cenzovej domácnosti.

Obrázok č. 5: Zhoda medzi domácnosťami na súčasný a trvalý pobyt

Zdroj: vlastné spracovanie podľa SODB 2021

Typy cenzových domácností vytvorené podľa trvalého a súčasného pobytu sú odlišné v dôsledku limitácie použitých metód (tabuľka č. 1).

Pri porovnaní domácností manželských párov na oba druhy pobytov vidíme, že pri cenzových domácnostiach na súčasný pobyt zachytávame o vyše 97-tisíc viacej domácností párov bez detí, a naopak, o takmer 72-tisíc menej domácností manželských párov s deťmi. Táto diferencia je spôsobená prevažne tým, že časť detí si ponecháva trvalý pobyt rodičov, ale súčasný pobyt ako reálne miesto bývania má už mimo rodičovského bytu. Absencia možného formalizovaného prihlásenia k svojmu zväzku medzi kohabitujuúcimi partnermi na Slovensku spôsobuje, že túto kategóriu nie je možné podchytiť na základe trvalého pobytu zisťovaného z administratívnych zdrojov. Výnimkou sú iba na trvalý pobyt spolubývajúci partneri, ktorí majú spoločného potomka, podľa ktorého ich vieme navzájom spojiť.

Pri cenzových domácnostiach osamelých rodičov dochádza tiež k ich nadhodnocovaniu pri trvalom pobyte. Dôvodom je u časti týchto domácností formálne administratívne spolužitie rodiča a dieťaťa, pričom reálne už bývajú oddelene v rozdielnych cenzových domácnostiach.

Pri domácnostiach jednotlivcov žijúcich s ďalšími osobami je ich výrazne vyššie zastúpenie medzi domácnosťami vytvorenými na súčasný pobyt v porovnaní s trvalým pobytom. Často ide o osoby bývajúce v podnájme, pričom trvalý pobyt majú formálne na inej adrese. Takéto osoby obývajú samostatne iba časť bytovej jednotky, pričom zvyšok bytu je obývaný ďalšími osobami, s ktorými takáto osoba netvorí spoločnú cenzovú domácnosť.

Tabuľka č. 1: Rozdiely medzi počtom cenзовých domácností na trvalý a súčasný pobyt

Typy cenзовých domácností	Trvalý (registrový) pobyt	Súčasný pobyt	Rozdiel
Zosobášené páry bez detí	262 933	360 007	97 074
Zosobášené páry s deťmi	656 170	584 257	-71 913
Páry kohabitantov opačného pohlavia bez detí	No data	49 705	-
Páry kohabitantov opačného pohlavia s deťmi	67 390	83 793	16 403
Páry kohabitantov rovnakého pohlavia bez detí	Bez údajov	1 087	-
Páry kohabitantov rovnakého pohlavia s deťmi	Bez údajov	30	-
Osamelí otcovia	65 224	51 632	-13 592
Osamelé matky	435 332	305 567	-129 765
Nerodinné domácnosti	58 012	52 472	-5 540
Jednotlivci bez ďalšieho člena v bytovej domácnosti	410 072	488 853	78 781
Jednotlivci s ďalším členom v bytovej domácnosti	353 040	346 761	-6 279

Zdroj: vlastné spracovanie podľa SODB 2021

4. KVALITA ÚDAJOV A UDRŽATEĽNOSŤ

Ako sme ukázali, tvorba cenзовých domácností na trvalý a súčasný pobyt nevedla k rovnakému výsledku. Navzdory tomu, že cenзовые domácnosti na súčasný pobyt, ktoré sa vytvorili na základe sčítania, je možné považovať za bližšie k realite v porovnaní s cenзовými domácnosťami vytvorenými na základe registrového trvalého pobytu, ich tvorba bola zaťažená určitými obmedzeniami (tabuľka č. 2).

Rozmiestnenie obyvateľov podľa súčasného pobytu do jednotlivých bytov v rámci adresného bodu bolo limitované nízkou vyplnenosťou tejto premennej, ako aj vysokou chybovosťou pri jej zadávaní respondentmi do formulára. Spôsobovalo to komplikácie pri vytváraní cenзовých domácností najmä pri bytových domoch s väčším počtom bytov.

Zrkadlové vzťahy medzi obyvateľmi vytvorené na základe vzájomných vzťahov, ktoré boli navzájom deklarované medzi osobami v byte, boli tiež zaťažené značnou nekompletnosťou a chybovosťou. Na druhej strane boli tieto navzájom deklarované vzťahy vo formulároch jediným dostupným zdrojom, z ktorého bolo možné zistiť spoločné spoluzitie kohabitujuúcich párov opačného pohlavia bez detí, ako aj kohabitujuúcich párov rovnakého pohlavia. U časti osôb, ktoré sa nescítali, sme číslo bytu ani rodinné vzťahy z formulára nemali k dispozícii.

Pri odvodzovaní cenзовých domácností na základe trvalého pobytu sme zisťovali rovnaké premenné: číslo bytu a vzájomné vzťahy (tie boli prebrané len z administratívnych zdrojov). Číslo bytu bolo priradené obyvateľom z katastra nehnuteľností alebo registra fyzických osôb. Výhodou tejto premennej je vysoká kvalita čísla bytu v katastri nehnuteľností. Ak poznáme číslo bytu vlastníka bytu, je možné k nemu priradiť rodinných príslušníkov na základe rodinných vzťahov z registra fyzických osôb a získať správne zaradenie týchto osôb do príslušného bytu. Na druhej strane v registri fyzických osôb informácia o čísle bytu často chýbala, a aj keď bola doplnená, bola nepresná.

Rodinné, respektíve príbuzenské vzťahy, ktoré boli odvodené z registra fyzických osôb, sú pomerne presným a cenným podkladom na tvorbu cenзовých domácností. Ich limitáciou je však, že zachytávajú iba časť obyvateľov žijúcich v kohabitantských

zväzkoch a v intercenzenálnom období sú využiteľné iba na tvorbu domácností na trvalý pobyt.

Tabuľka č. 2: Výhody a obmedzenia zdrojov použitých pre tvorbu cenзовých domácností

	Rodinné vzťahy z registra (RFO)	Číslo bytu z registrov (kataster & RFO)	Číslo bytu zo sčítacieho formulára	Zrkadlové vzťahy zo sčítacích formulárov
Výhody	<ul style="list-style-type: none"> Široké spektrum rodinných vzťahov Presnosť rodinných vzťahov 	<ul style="list-style-type: none"> Presný a jedinečný identifikátor Vysoká kvalita čísla bytu z katastra 	<ul style="list-style-type: none"> Čísla bytu iba pre osoby na súčasný pobyt 	<ul style="list-style-type: none"> Informácie o tom, ako ľudia spoločne žijú v byte na súčasnom pobyte Obsahujú vzťahy kohabitujúcich osôb
Obmedzenia	<ul style="list-style-type: none"> Neobsahuje všetky vzťahy kohabitantov Bez sčítania vieme skonštruovať iba domácnosti na trvalý pobyt 	<ul style="list-style-type: none"> Vysoký počet chýbajúcich údajov Nízka kvalita čísla bytu z RFO 	<ul style="list-style-type: none"> Vysoký počet chýbajúcich údajov (nízka miera vyplnenosti) Vysoká miera chybovosti 	<ul style="list-style-type: none"> Vysoká miera chybovosti

Zdroj: vlastné spracovanie podľa SODB 2021

5. ZÁVER

Vytvorením cenзовých domácností osobitne podľa trvalého a zároveň aj súčasného pobytu obyvateľov sa porovnala miera zhody týchto dvoch súborov domácností. Zistilo sa medzi nimi niekoľko diferencií. Rozdiely vyplývajú jednak z toho, že časť obyvateľov má svoj trvalý a súčasný pobyt na iných miestach, čoho dôsledkom môže byť aj spolužitie s inými osobami na každom z pobytov, ako aj z nemožnosti zistiť vzťahy medzi kohabitujúcimi párami osôb bez spoločných detí z administratívnych zdrojov.

V dôsledku toho je možné považovať spracovanie údajov za cenзовé domácnosti na základe súčasného pobytu za presnejšie a reálnejšie odrážajúce objektívny stav rodinného správania. Preto sú v tejto chvíli údaje o vzťahoch získavané formou sčítania jediným validným zdrojom pokrývajúcim celú škálu typov vzájomného spolužitia vrátane tých neformalizovaných. V súvislosti s úvahami o budúcich sčítaniach, ktoré by mohli byť založené čisto na údajoch z administratívnych zdrojov údajov, rovnako ako aj v dôsledku Eurostatom vyžadovaných častejších intervalov poskytovania údajov o domácnostiach sa vynára otázka, akým spôsobom budú vytvorené cenзовé domácnosti v najbližšom národnom cene v roku 2031. Pri súčasnom stave administratívnych zdrojov je možné vytvárať cenзовé domácnosti na základe príbuzenských vzťahov na trvalý pobyt. Ak by boli cenзовé domácnosti spracované len na základe registrových a administratívnych údajov, bolo by potrebné vyriešiť dve zásadné výzvy: získať zdroj, z ktorého možno zistiť reálne bývanie obyvateľov Slovenska, a zvýšiť kvalitu a vyplnenosť čísiel bytov v jednotlivých zdrojoch, ktorá je kľúčovou premennou pri domoch s viacerými bytmi.

Za predpokladu, že sa podarí zvýšiť kvalitu premennej číslo bytu v registri fyzických osôb, bude možné vytvoriť bytové domácnosti s väčšou presnosťou a následne z nich odvodiť cenзовé domácnosti. V súčasnosti by sa mohli vytvárať cenзовé domácnosti kohabitujúcich párov iba za predpokladu, že majú spoločného potomka. V prípade, že

na Slovensku bude schválená zákonná úprava umožňujúca nejakú formu registrovaného partnerstva pre tieto osoby, umožní nám to podchytiť širšie spektrum v tejto chvíli neformálnych spolužití. Ďalším možným spôsobom, ako zistiť takéto neinštitucionalizované vzťahy, môže byť forma výberového zisťovania a následná extrapolácia výsledkov pre celú populáciu. V súčasnosti sú výsledky získané pomocou sčítania obyvateľov, domov a bytov nenahraditeľným zdrojom údajov na tvorbu cenových domácností a štúdiom rodinného správania. Nateraz ich nie je možné plne nahradiť údajmi z registrov bez informačnej a kvalitatívnej straty.

LITERATÚRA

Óvári, K. & Kočiš, M. (2023). Priestorová diferenciácia rozmiestnenia obyvateľstva v kontexte súčasného pobytu v Slovenskej republike k 1. 1. 2021. *Slovenská štatistika a demografia*, 33(2), 5-29.

Štatistický úrad SR. (2021). *Základné informácie o sčítaní 2021*.

<https://www.scitanie.sk/o-scitani/zakladne-informacie-o-scitani-2021>

RESUMÉ

Vytvorenie domácností na základe adresy súčasného pobytu a deklarováných rodinných vzťahov získaných vyčerpávajúcim zisťovaním a zároveň na základe adresy trvalého pobytu a vzťahov získaných z registrov poskytlo unikátnu možnosť porovnať výsledky týchto dvoch navzájom odlišných konceptov. Potvrdil sa predpoklad, že rozdielny trvalý a súčasný pobyt mnohých obyvateľov Slovenska vo výsledku vytvoril diskrepancie medzi domácnosťami vytvorenými na základe týchto dvoch typov pobytu. Ďalšou komplikáciou pri tvorbe domácností na trvalý pobyt sú neformalizované kohabitantské vzťahy bez spoločných detí, ktoré nie je možné získať ani odvodiť zo žiadnych administratívnych zdrojov. Tento typ vzťahov možno nateraz zistiť iba priamym zisťovaním od obyvateľov, a preto je k dispozícii len pri domácnostiach vytvorených na základe súčasného pobytu. V dôsledku týchto skutočností je možné tvrdiť, že domácnosti vytvorené na základe súčasného pobytu a sebadeklaratórne uvedených rodinných vzťahov pri sčítaní obyvateľov, domov a bytov najpresnejšie reflektujú reálne sociálne spolužitie obyvateľov na mikroúrovni ich rodinných kolektívov. Takýmto spôsobom sú na mieste reálneho pobytu zachytené všetky formy spolužitia vrátane neformálnych kohabitantských vzťahov včítane spolužití párov rovnakého pohlavia. Preto je možné sčítanie obyvateľov označiť za najpresnejší možný zdroj údajov o domácnostiach. Nahradiť ho v súčasnosti registrom by bolo možné iba za cenu značnej informačnej straty.

SUMMARY

The creation of households based on the address of current residence and declared family relationships obtained from exhaustive surveys as well as on the basis of the address of permanent residence and relationships obtained from registers provided a unique opportunity to compare the results of these two mutually different concepts. The presumption was confirmed that the different permanent and current residence of many Slovak residents ultimately created discrepancies between households constructed based on these 2 types of residence. Another difficulty in the creation of households for permanent residence are unformalized cohabiting relationships without common children, which cannot be obtained or derived from any administrative sources. This type of relationship can currently only be determined by direct surveys of residents and is therefore available only for households constructed based on current residence. As a consequence, it can be argued that households constructed

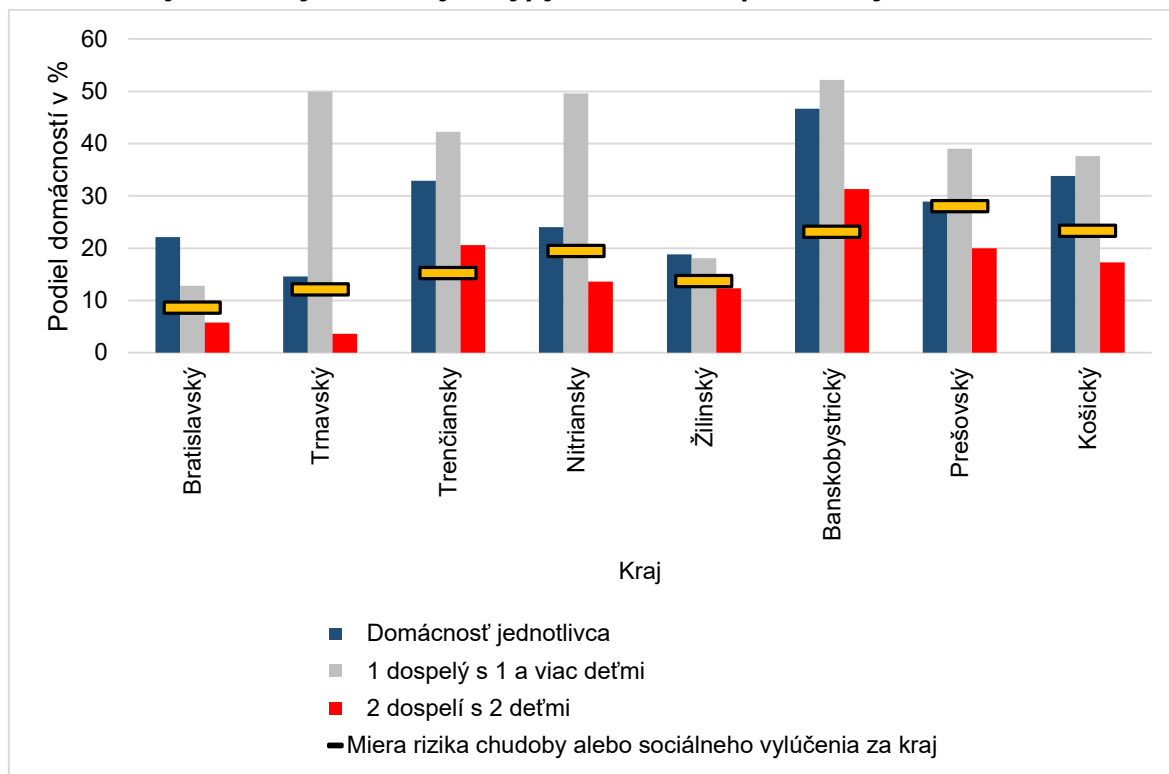
Počet a podiel obyvateľov ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením v rôznych typoch domácností sa v rámci krajov Slovenska výrazne líši, čo je zrejmé aj v roku 2024. Medzi najohrozenejšie typy domácností patria domácnosti 1 dospelého s 1 a viac deťmi (označované aj ako neúplné domácnosti), domácnosti jednotlivca a v niektorých krajoch aj domácnosť 2 dospelých s 2 deťmi.

Tabuľka č. 2: Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúenia vo vybraných typoch domácností v krajoch SR, 2024

Typ domácnosti	Domácnosti bez závislých detí spolu	z toho vybrané:			Domácnosti so závislými deťmi spolu	z toho vybrané:		
		Domácnosť jednotlivca	2 dospelí, obaja vo veku do 65 r.	2 dospelí, aspoň jeden vo veku 65+ r.		1 dospelý s 1 a viac deťmi	2 dospelí s 1 dieťaťom	2 dospelí s 2 deťmi
SR	15,4	28,3	14,1	12,9	20,4	37,8	16,2	14,3
Bratislavský kraj	10,9	22,1	12,3	12,9	6,6	12,8	4,2	5,8
Trnavský kraj	13,9	14,6	13,5	7,6	10,6	49,9	16,2	3,6
Trenčiansky kraj	16,9	32,9	15,4	14,1	13,7	42,3	19,0	20,6
Nitriansky kraj	14,5	24,0	12,2	9,5	24,3	49,6	22,6	13,6
Žilinský kraj	14,0	18,8	9,8	13,2	13,5	18,1	16,2	12,3
Banskobystrický kraj	19,4	46,7	13,0	16,8	26,3	52,2	15,5	31,1
Prešovský kraj	14,4	28,9	26,7	22,4	34,7	39,0	36,4	20,0
Košický kraj	19,4	33,8	16,2	8,8	25,9	37,6	12,9	17,3

Zdroj: Štatistický úrad SR, EU SILC 2024

V Bratislavskom kraji boli najviac ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením domácnosti jednotlivca (22,1 %). Najvyšší podiel domácností jednotlivca ohrozených chudobou bol v Banskobystrickom kraji (46,7 %) a tiež v Košickom (33,8 %) a Trenčianskom (32,9 %) kraji. Neúplné domácnosti boli v roku 2024 ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením výrazne v Banskobystrickom (52,2 %), Trnavskom (49,9 %) a Nitrianskom (49,6 %) kraji.

Graf č. 3: Vybrané najohrozenejšie typy domácností podľa krajov, 2024

Zdroj: Štatistický úrad SR, EU SILC 2024

Domácnosti 2 dospelých s 2 deťmi boli najmenej ohrozené v Trnavskom kraji (3,6 %). Tento typ domácnosti je jediným z vybraných ohrozených typov domácností, ktorý je v štyroch krajoch SR pod mierou rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia v danom kraji. Všetky ostatné typy domácností sa nachádzajú nad hranicou chudoby kraja. Okrem už spomenutého Trnavského kraja (o 8,5 p. b menej) ide o Prešovský kraj (o 8,0 p. b.) a Nitriansky kraj (o 5,8 p. b.).

4. ZÁVER

Z uvedenej analýzy vyplýva, že chudoba alebo sociálne vylúčenie na Slovensku sú naďalej aktuálnym problémom, pričom ich rozsah a intenzita sa významne líšia medzi jednotlivými regiónmi aj typmi domácností. Najvyššie miery ohrozenia sa koncentrujú najmä na východnom Slovensku, v Prešovskom a Košickom kraji. V týchto krajoch sa kumuluje viacero nepriaznivých faktorov, ako nízka úroveň príjmov, vyššia nezamestnanosť a obmedzený prístup k pracovným príležitostiam. Mimoriadne zraniteľné sú neúplné domácnosti a domácnosti jednotlivcov, ktoré čelia vyššiemu riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia.

Zároveň sa ukazuje, že domácnosti so závislými deťmi, najmä ak ide o osamelých rodičov, patria medzi najviac ohrozené skupiny, čím sa potvrdzuje význam cielenej podpory pre tieto skupiny v rámci verejných opatrení. Regionálne rozdiely v podieloch ohrozených domácností poukazujú na potrebu prispôbovať opatrenia proti chudobe miestnym podmienkam a posilniť regionálnu sociálnu politiku.

Podrobnejšie analýzy sa nachádzajú v publikácii Chudoba a sociálne vylúčenie na Slovensku v roku 2024 (Výstupy zo zisťovania EU SILC 2024), dostupnej v elektronickej podobe na webovej stránke Štatistického úradu SR.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Ing. Monika Rákošová absolvovala inžinierske štúdium na Ekonomickej univerzite v Bratislave v odbore obchodný manažment (2012). Po ukončení štúdia pôsobila niekoľko rokov na alma mater v Centre podnikateľských činností a univerzitných služieb. Od roku 2020 pracuje v sekcii sociálnych štatistík a demografie Štatistického úradu SR, kde sa v roku 2023 stala riaditeľkou odboru štatistiky životnej úrovne obyvateľstva. V tejto oblasti sa špecializuje na problematiku sociálnej ochrany podľa metodiky ESSPROS a výberové zisťovania v domácnostiach.

KONTAKT

monika.rakosova@statistics.sk